

ANII XXIX - XXXVI Nr. 83 - 90.

1935-1942

BULETINUL SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE

REVISTĂ PENTRU NUMISMATICĂ ȘI ȘTIINȚELE AUXILIARE

SUB ÎNGRIJIREA

PROF. CONSTANTIN MOISIL
PREȘEDINTELE SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE

Lucrările primului Congres de numismatică și arheologie
București 1933

PARTEA II

BIBL. UNIV. CLUJ-S.E.U
Nr. 2552.....-1944.
Exemplar legal

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA CURȚII REGALE F. GÖBL, FII S. A.
19, STR. REGALĂ, 19

Reg. Com. Nr. 419/932. — Aprilie 1944, 500 expl. — c. 78.

COMITETUL SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE

în 1935

Președinte: *Const. Moisil*; vicepreședinte: *I. Andrieșescu*;
secretar: *Șt. Capșa*; casier-contabil: *ing. C. G. Urziceanu*;
membri: *Victor Anastasiu, Emil Becker, ing. C. Orghidan, Au-
relian Popescu și Th. Zomfirescu.*

COMITETUL SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE

în 1942

Președinte: *Const. Moisil*; vicepreședinte: *ing. C. Orghidan*;
secretar general: *Ilie Țabrea*; secretar: *Corneliu Secășanu*;
casier-contabil: *ing. C. G. Urziceanu*; membri: *Emil Becker,
Gheorghe Buzdugan, Vasile Canarache și Al. Saint-Georges.*

Redacția nu răspunde de părerile exprimate de
către autorii studiilor publicate în revistă.

Redacția și administrația: București IV, Str. Stupinei 39

Exemplarul Lei 250.—

MONETELE LUI VLADISLAV I BASARAB

— CONSIDERAȚII ISTORICE ȘI HERALDICE —

Vladislav I Basarab (1364—1380) este cel dintâi Domn român, a cărui personalitate o cunoaștem mai bine și a cărui activitate o putem urmări mai de aproape. Dela înaintașii săi nu ni s'au păstrat nici documente, nici însemnări de cronici interne; de asemenea nici unul dintre ei n'a bătut monete. Faptele lor și întâmplările din domniile lor le cunoaștem numai din izvoare străine și din câteva monumente epigrafice și arhitectonice ce ne-au rămas din acel timp. În schimb dela Vladislav I Basarab avem un număr de documente ieșite din cancelaria sa domnească și scrise parte în limba latină, parte în limba slavă; ni s'a păstrat un sigiliu mare domnesc cu legenda latină și posedăm o cantitate însemnată de monete de argint, cu stema Țării Românești, cu blazonul familiei domnești și cu legende latine sau slave. Afară de acestea o sumă de informații externe vorbesc despre faptele lui și despre evenimentele petrecute în domnia lui.

Toate acestea aruncă o lumină destul de intensă asupra personalității acestui Domn și în acelaș timp ne permit să cunoaștem măcar în parte activitatea sa politică, militară, economică și culturală, să ne dăm seamă de raporturile sale cu vecinii și să descoperim unele instituții de stat sau sociale din vremea lui.

Deocamdată ne interesează numai activitatea monetară a acestui Domn și informațiile ce se pot scoate din studiul istoric și heraldic al monetelor sale.

Primul Domn monetar român

Nu încape astăzi nici o îndoială, că Vladislav I Basarab a fost întemeietorul monetăriei naționale în Țara Românească, cea mai veche instituție de acest fel la noi. Toți numismații noștri sunt de acord

asupra acestei chestiuni, ca și cei străini, cari s'au ocupat de începuturile monetăriei românești¹⁾.

La rândul lor descoperirile monetare, din ultimii 60 de ani, au confirmat aceasta, de oarece în toate tezaurele anterioare domniei lui Mircea cel Bătrân (1386), piesele românești cele mai vechi sunt dela Vladislav I Basarab²⁾.

Mai mult, aceste tezaure au dovedit în mod indirect, că Domnii anteriori n'au emis monete. Căci s'au găsit în cele mai multe din ele și monete dela suverani străini, cari au domnit înainte de Vladislav I Basarab, fiind contemporani cu tatăl său Nicolae Alexandru Basarab (1352—1364) sau cu bunicul său Basarab cel Mare (1330—1352), dar nu s'a găsit nici o monedă românească, pe care să o putem atribui vreunuia dintre Domnii aceștia. Dovadă evidentă, că ei n'au emis monete.

Am analizat în mai multe studii tezaurele de monete românești anterioare domniei lui Mircea cel Bătrân și descoperite până în anul 1924, și totdeauna am ajuns la rezultatul, că cele mai vechi monete românești proveniau dela Vladislav I Basarab³⁾.

Un tezaur descoperit în anul 1926 la Bălaci (jud. Ialomița) confirmă și el acest rezultat, de oarece monetele românești ce conținea erau dela Vladislav I, Radu I și Dan I, iar cele străine dela țarii bulgari Alexandru și Srațimir, contemporani cu ei

Aceiaș compoziție a avut-o și un tezaur găsit la Siliștra în 1927, astfel și acolo cele mai vechi monete românești erau tot dela Vladislav I Basarab.

Exercitarea dreptului monetar

În evul mediu dreptul de a emite monedă — *jus monetæ* — era un drept regal, atribuit al puterii suverane. Nu numai regii, dar și seniorii feudali, mireni sau ecclesiastici, capitolele mănăstirești sau

1) D. A. Sturdza, *Übersicht der Münzen u. Medaillen des Fürstentums Rumänien*, p. 49 și cuv. *ban* în Hașdeu, *Magnum Etymologicum Romaniae*, III; Const. Moisil, *Monetăria Țării Românești în timpul dinastiei Basarabilor*, p. 7 urm. și *Istoria monetei în România* în *Cronica numismatică și arheologică I* (1927) p. 64. Réthy L., *Colecția de monete românești a lui Doboczkzy* (ungurește) în *Archeologiai Ertesítő*, Budapest 1887, p. 310; Kovacevici L., *Despre legendele celor mai vechi monete muntene* (în l. sârbă) în *Starinar* 1907, p. 48 urm.

2) Cf. pentru aceste tezaure Const. Moisil, *Monetăria Țării Românești*, p. 11 urm.

3) *Ibidem*.

orașele libere, cari au emis monete, își exercitau acest drept ca suverani deplin recunoscuți în teritoriile ce le stăpâneau. Calitatea de suveran era o condiție indispensabilă pentru exercitarea dreptului de a emite monete, căci numai aceasta le putea acorda garanția necesară de a circula în comerț și de a fi acceptate fără de nici o restricție.

După cum numai un suveran putea acorda feude, privilegiile și imunități, tot astfel îi era rezervat numai lui și dreptul de a emite monete. De altfel acest drept, ca cele mai multe drepturi regaliene, avea și un scop lucrativ, căci era exploatat de suveran spre a-i aduce venituri cât mai mari. Acesta putea emite, după bunul său plac, orice cantitate de monete și din orice metal; putea să le retragă din circulație oricând credea de cuviință; putea să le modifice greutatea și titlul metalului și să le impună la nevoie curs forțat. Iar toate acestea operații aveau ca mobil principal să înlesnească suveranului de a realiza câștigurile cele mai mari posibile.

Dacă aceasta era concepția despre dreptul monetar în celelalte țări europene, de sigur că nici la noi nu putea fi altfel. Domnii români, ca suverani deplini, aveau aceleași drepturi regaliene și le exercitau după aceleași norme ca și ceilalți suverani europeni. De aceia și dreptul monetar îl exercitau fără nici o restricție. Monetele emise de ei conțineau numele și titlul lor; reprezentau stema țării sau blazonul familiei domnești; uneori o figură convențională a Domnului sau efigia lui. Ele aveau curs nelimitat în toată țara și erau primite și în țările vecine, cu cari existau relații comerciale. Prin urmare îndeplineau toate condițiile unor mijloace de schimb sigure și legale.

Cât privește în special monetele lui Vladislav I Basarab, descoperirile monetare arată în mod nencontestat, că ele circulau alături de monetele țărilor vecine cu un trecut monetar mai vechiu, că erau primite în tranșacțiile comerciale cu aceste țări și că au trecut și dincolo de granițele Țării Românești. Toate dovezi evidente, că Domnul român își exercita dreptul monetar fără cea mai mică restricție⁴).

4) Există dela Vladislav I Basarab două documente, din 1368 și 1369, scrise în limba latină, cari îl prezintă ca vasal al regelui ungar. În primul document, care cuprinde privilegiul vamal pentru negustorii din Brașov, titlul Domnului este: *Ladislavus Dei et regie maiestatis gracia wayvoda Transalpinus, banus de Zeurinio*. (Hurmuzachi, *Docum.* I 2 p. 144); în al doilea prin care recomandă pe un episcop catolic, trimis de episcopul Transilvaniei, titlul Domnului este: *Ladislavus Dei et regis Hungarie gracia voyvoda Transalpinus et banus de Zezerino nec non dux de Fogdras*; deasemenea în text îl numește pe rege *dominus noster naturalis* (*Ibidem* p. 148).

Dar din modul cum sunt redactate aceste documente rezultă în mod evi-

Stema Basarabilor

Pe monetele lui Vladislav I Basarab se află o stemă, care a fost interpretată în diferite chipuri, fără să se poată ajunge la o explicație, care să mulțumească pe toată lumea. Ea se prezintă astfel: scut despicat, în primul cartier fasciat, în al doilea plin, adică fără de nici o mobilă heraldică (Fig. 1). Încă de mult numismatul Réthy Laszló a considerat această stemă drept blazonul familiei Basarabilor⁵⁾, iar studiile ce am făcut timp de mai mulți ani asupra acestei probleme m'au convins că avea dreptate.

Dacă ținem seamă cum este format acest blazon, constatăm că are foarte mare asemănare cu al regilor angevini, cari au domnit în Ungaria: Carol Robert și Ludovic I. Atât blazonul Basarabilor, cât și al Angevinilor are scutul despicat și un cartier fasciat. Cât pri-

Vladislav I Basarab

Fig. 1

Carol Robert

Fig. 2

Ludovic I

Fig. 3

(toate mărite)

vește celălalt cartier, la Basarabi este plin, iar la Angevini este presărat cu flori de crin. În blazonul Basarabilor este fasciat totdeauna primul cartier, în cel al Angevinilor fasciile sunt puse uneori în primul, altori în al doilea cartier (Fig. 2, 3 și 6)

Se știe, că fasciile din blazonul Angevinilor simbolizează Țara

dent, că n'au fost compuse și scrise în cancelaria domnească, ci au fost prezentate scrise gata de către cei interesați și în cancelarie li-s'au atârnat numai sigiliul domnesc, fără ca să se dea atenția cuvenită textului. De altfel tocmai în acești ani Vladislav I era în războiu cu regele Ludovic, astfel că raporturile de vasalitate nu puteau exista. Însă trei ani în urmă, la 1372, într'un document tot latinesc, titlul Domnului este numai *Ladislavus vojvoda Transalpinus, banus de Zevrinio dux novae plantationis et Fugaras*. Prin acest document el acordă proprietăți lui Ladislav de Dobăca chiar în ducatul Făgărașului, deci într'un ținut pentru care ar fi putut fi vasal regelui ungar. (*Ibidem* p. 198).

5) *Contribuții la numismatica voevodatului Munteniei* (în ungurește) în *Archeol. Értesítő*. 1892 p. 434.

Ungurească, reprezentând cele patru râuri mari: Dunărea, Tisa, Drava și Sava. Crinii la rândul lor sunt simbolul familiei de Anjou (Angevini).

La noi în afară de blazonul Basarabilor mai există două asemănătoare cu al Angevinilor: blazonul primei familii domnitoare în Moldova, familia Bogdan-Mușat, și blazonul orașului Bistrița din Ardeal. Amândouă reproduc exact blazonul Angevinilor: scut despiciat, în primul cartier fasciat, în al doilea presărat cu crini (Fig. 7).

În conformitate cu regulile științii heraldice, aceste două blazoane au caracterul de *steme de concesiune* acordate de unul dintre regii angevini ai Ungariei. De altfel atât Bogdan, cât și strămoșii săi au fost pe vremuri voievozi ai Maramureșului și în această calitate era normal să primească stema dela regele Ungariei. De altă parte Bistrița este un oraș săsesc din Ardeal, care pentru anumite motive a obținut odată cu rangul de oraș liber și stema menționată.

Dar blazonul Basarabilor se prezintă cu totul altfel: El nu cuprinde simbolul angevin, crinii, ci numai fasciile Țării Ungurești. Prin urmare nu are nicio legătură cu casa domnitoare, ci numai cu această țară. În cartierul al doilea, unde ar urma să fi fost un alt simbol, nu este nici o mobilă heraldică. Interpretarea heraldică a acestui blazon duce la concluzia, că avem în fața noastră o *stemă domnenială*, care simbolizează posesiunile teritoriale pe care Basarabii le stăpâneau în Țara Ungurească sau în vreo regiune dependentă de ea.

Documentele din veacul al XIV-lea și al XV-lea, cari s'au păstrat până astăzi, dovedesc că Basarabii aveau posesiuni în Ardeal, care atunci depindea de Țara Ungurească, și anume stăpâneau ducatul Făgărașului. Prin urmare fasciile din blazonul lor simbolizează acest ducat.

Dar lipsa crinilor angevini din acest blazon ne arată, că Basarabii n'au primit ducatul Făgărașului dela vreun rege din această dinastie, ci îl posedau mai de mult, ca proprietate familială.

În felul acesta heraldica ne lămurește și asupra originii acestei familii: ea este de baștină din acest ducat și deci de aici a trecut mai târziu în Țara Românească.

Prin urmare heraldica vine să confirme în mod neîndoielnic tradiția istorică a descălecatului Țării Românești de către un duce român al Făgărașului. De altfel titlul pe care-l poartă Vladislav I Basarab în documentele externe conține în mod constant mențiunea acestui ducat;

de asemenea singurul sigiliu ce ne-a rămas dela el. Tot astfel urmașii lui până târziu în vremea lui Vlad Tepeș, continuă să poarte titlul de duci de Făgăraș⁶⁾.

Monetele urmașilor lui Vladislav I Basarab ne dau însă și alte indicații interesante cu privire la această familie domnitoare. Pe unele serii monetare dela Radu I și Mircea cel Bătrân blazonul Basarabilor este înfățișat cu scutul înclinat și timbrat cu un coif având în vârf o acvilă. (Fig. 5—6). Așezarea scutului în poziție înclinată are în heraldică o semnificație specială: numai familiile nobile foarte vechi și în special acelea ale căror ascendenți au luat parte la expedițiile cruciate sau la turneuri, aveau dreptul de a-și așeza scutul din blazon în poziție înclinată⁷⁾.

Pentru trecutul familiei Basarabilor această constatare prezintă o importanță excepțională, deoarece ne permite să întrededem vechimea ei seculară și rolul important ce l-a avut atât strămoșii ei, cât și alți

Radu I Basarab
Fig. 4

Mircea cel Bătrân
Fig. 5

Ludovic I
Fig. 6

(mărite)

vechi nobili români din Ardeal în evenimentele războinice ale evului mediu, despre care nici documentele, nici cronicarii străini de neamul nostru nu ne-au lăsat nici o amintire. De altfel marea asemănare între blazonul Basarabilor și al Angevinilor este de sigur în legătură cu acest rol și cu marea vechime a familiei, căci numai foarte puține familii nobile din Ungaria au în blazoanele lor fasciile amintite⁸⁾.

Dar privilegiul de a așeza în blazon scutul înclinat îl avea și familia domnitoare din Moldova. Deși pe monete nu întâlnim înfățișarea blazonului în acest fel, totuși există unele monumente heraldice, în

6) Hurmuzachi, *Documente* I: și II, 2, *passim*.

7) Eysenbach, *Histoire du blason* p. 60; cf. și General Năsturel, *Interpretarea mobilelor heraldice*, în acest *Buletin* XI (1914) p. 20.

8) I. Siebmacher, *Wappenbuch: Der Adel von Ungarn sammt den Nebenländern*, Nürnberg, 1888, Bd. IV, 15 Heft. 1—34.

special din timpul lui Ștefan cel Mare, pe cari scutul despicat, presărat cu crini în cartierul prim, și fasciat în al doilea, este înclinat și timbrat cu un coif având în vârf o protomă de bour⁹⁾ (Fig. 8). Dovadă evidentă că și familia voievozilor maramureșeni, din care se trage Bogdan I, Domnul Moldovei, și urmașii săi Mușatini, avea o vechime foarte mare și un trecut glorios.

Iată deci cum blazoanele de pe monetele Domnilor români pot să

Petru Mușat
(mărită)
Fig. 7

Ștefan cel Mare
Fig. 8

ne descopere o serie de amănunte de cea mai mare importanță pentru cunoașterea trecutului țărilor noastre și al familiilor domnitoare. De sigur că cercetări și studii ulterioare vor completa aceste informații și vor aduce contribuții noi la studiul și la cunoașterea amănunțită a istoriei noastre naționale, care pe zi ce trece devine tot mai lămurită.

CONST. MOISIL

10) I. Bogdan., *Inscripțiile dela Cetatea Albă* în *Analele Academiei Române* seria 2-a XXX (1908), tab. II.

Notă. În cei zece ani, cari au trecut dela redactarea acestei comunicări, am mai tratat unele din aceste probleme în *Stemele primelor monete românești* (*Analele Academiei Române* Seria 3, XXI și *Probleme de numismatică românească*, aceleași *Anale* XXII). Problema descălecatului din Făgăraș o susține și d. prof. G. I. Brătianu.

MIJLOACE DE SCHIMB ÎN VREMURILE PREISTORICE

Există în general concepția că viața preistorică a Europei «barbare» a fost de o primitivitate și de o lipsă de complexitate, care o pun într'un contrast frapant cu ceace se socotește de obicei drept începuturile vieții *istorice*, adică în general cu civilizația și cultura greco-romană și apoi extinderea acestora asupra întregii Europe. Un evoluționism destul de simplist este în mare măsură răspunzător de această concepție greșită. De fapt, o cunoaștere mai adâncă o preistoriei Europei «barbare» așa cum știința,—nu atât de nouă pe cât pare—, a Preistoriei o mijlocește, arată că, încă din epoca neoliticului constituit, ceace înseamnă—absolut—aproximativ vremea începând dela 2500 a. C. acele părți ale Europei, care nu trăiau în contact *direct* cu centrele de înaltă și timpurie civilizație ale Orientului constituiau regiuni cu o civilizație destul de complexă, *completă* în elementele ei fundamentale, dacă nu *înaintată*. Incepând din neoliticul definitiv constituit, Europa «barbară» se află în plină Istorie, în sensul că elementele esențiale de civilizație și cultură care vor opera ulterior în toată dezvoltarea istorică a Europei, până în zilele noastre, erau prezente ori efectiv, ori în germeni ori înfime erau *prefigurată* în însuși caracterul și tendințele de dezvoltare ale vieții neolitice.

Unul din elementele reprezentând un caracter de *esență* completă, dacă nu de *forme* complexe, ale vieții preistorice este *economia* preistorică. Dacă în vremea pietrii cioplite (paleolitic) dela finele cvaternarului, mai precis din ultimul interglaciar și ultima perioadă glaciară, cu fapele de tranziție spre holocen omul trăia în faza de *economie individuală* de cea mai primitivă natură (treapta de vânător și culegător de produse naturale alimentare), odată cu vremea neoliticului deplin constituit omul,

devenit *așezat, agricultor și crescător de vite*, ajunge la o treaptă economică mai dezvoltată în care diviziunea muncii, în primul rând, lucrează în sensul stabilirii unui *schimb de bunuri* destul de intens. La aceasta se adaugă și impulsul dat de înmulțirea necesităților, produsă de noile condiții — superioare — de viață. Nomadul cavernelor sau al întinderilor de tundră sau stepă, pe care o veche concepție romantică și-l reprezenta ca «*homo nudus et inermis*», dar care era de fapt deja «*homo faber*», a devenit acum, în neolitic, omul așezărilor constituite, cu caracter de cătun, sat sau cetate, în multe părți chiar de *fermă*, omul unei organizații sociale și tribale strânse, integrat deplin în procesul de cucerire lentă și anevoioasă a naturii, da, dar și a unei organizări din ce în ce mai complexă în formele și realizările ei.

Producția mai variată și necesitățile mai multiple au dus natural la instituirea unui sistem de schimburi înlăuntrul aceleiași comunități, între direrite comunități, între triburi și chiar între țări și continente. Care erau mijloacele de schimb folosite de «*barbarii*» Europei preistorice? Vom încerca să vedem acest lucru pe scurt în cele ce urmează.

Dintru început se impune fixarea a două puncte de interes principal, anume: 1) *ce înțelegem în acest context prin «mijloace de schimb»*; 2) *metoda* cu ajutorul căreia putem determina, pentru vremurile preistorice, mijloacele de schimb atunci în uz în Europa.

În ceea ce privește primul punct, trebuie să remarcăm în primul rând că eliminăm din expunerea noastră *schimbul în natură*, simplul *troc*, care este mijlocul de schimb cel mai elementar, — fără patrie și fără istorie — am putea aproape spune. Ne interesează numai ceea ce a servit drept *agent mijlocitor* al schimbului, a avut un caracter, oarecum neutru, de *măsurător de valori* — prin raportare de orice natură — un caracter de *bani* (nu *monetă*; «*argent*», nu «*monnaie*»; «*Geld*», nu «*Münze*»). În al doilea rând, socotim necesar a stabili tocmai deosebirea indicată în paranteza precedentă între *monetă* și *bani*. *Nu exista monetă în vremurile preistorice*. Aceasta este de invenție tardivă (ca finele sec. 8 a. c.) mic-asiatico-grecească, având caractere specifice, pe care Isidor din Sevilla¹⁾ le defi-

1) *Orig.* XVI, 17. Cf. *Fr. Lenormant*, *La Monnaie dans l'antiquité*, I, Paris 1879. pag. XXI,

nește, după formula jurisconșulților romani, astfel: «Sunt trei lucruri esențiale în monetă: materia, legea, forma; în absența unuia din ele nu mai este vorba propriu zis de monetă». Vorbim așa dar pentru vremea pre-monetară de *bani*, adică de tot felul de lucruri sau ființe care au servit de mijlocitori ai schimbului.

Referitor la al doilea punct stabilit mai sus, privitor la *metoda* sau mai bine zis metodele prin care putem stabili ce a jucat rolul de *bani*, ne aflăm în general în fața a două căi de urmat. Prima este aceea de a studia caracterul și aspectul specific și condițiile de găsire ale unor descoperiri preistorice pasibile de a ne pune la îndemână concluzii cu privire la caracterul de *bani*, al unor obiecte anumite. A doua cale este aceea a utilizării prin analogie a ceea ce observăm în materia mijloacelor de schimb la sălbaticii de astăzi, în multe cazuri mai bine zis de până mai eri. Deși concepția care socoate pe sălbaticii actuali drept un fel de memorie a umanității, unde s'au păstrat stadii de evoluție depășită de mult de rasele superioare, nu este tot mereu justă—mulți sălbatici de astăzi fiind în multe privinți foarte evoluți,—în felul lor—, se poate totuși folosi, cu prudența necesară, fenomenele observate la ei, pentru a deduce prin analogie unele lucruri cu privire la oamenii preistorici. Teoria convergenței, care admite că împrejurări și condiții similare sau identice duc în viața comunităților primitive la apariții de civilizație și cultură asemănătoare sau chiar identice, ne permite ca, dacă observăm o analogie sau identitate între stadiul de civilizație și cultură în care trăesc unii sălbatici de astăzi și între felul de viață al unor triburi preistorice europene, să inferăm pentru acestea din urmă unele amănunte, după analogia cu primii, ajutându-ne evident mereu și de elementele concrete pe care descoperirile preistorice ni le pun la dispoziție.

Datele pe care ni le poate furniza *paleontologia lingvistică* se pot și ele folosi în unele cazuri la aflarea unor amănunte privitoare la problema care ne preocupă.

Vom avea de deosebit în Europa preistorică cu privire la elementele intermediare ale schimbului, la *bani* așa dar, în general două mari perioade: perioada *pre-metalică* și *perioada metalelor*. Cezura între aceste două mari ere ale preistoriei

europene nu cade peste tot în acelaș punct cronologic. Nu avem de aface cu o evoluție uniformă, rectilinie, ci unele regiuni au cunoscut metalele mai devreme decât altele.

Pentru perioada premetalică, descoperirile preistorice ele înșile ne spun puțin referitor la chestiunea care ne preocupă. Nu putem, natural, aici, ca și în cele ce vor urma, să discutăm decât generalități, cadrul comunicării de față nepermițând o tratare în amănunte a materiei sau o enumerare completă a tuturor ființelor sau obiectelor care au jucat sau ar fi putut juca în perioada pre-metalică rolul de *bani*. Să ne mărginim a nota în general că în principiu *agentul de schimb (banii)* a fost în funcțiune de condițiile speciale economice dintr'un timp și loc dat. Ținând seama de acest lucru și de analogiile pe care ni le oferă etnografia sălbaticilor actuali sau a altor popoare vechi sau moderne trăind în condiții mai puțin evaluate, se poate spune că *aproape nu există animal domestic, aliment sau obiect care să nu fi jucat rolul de bani*. De un sistem general unitar nu poate fi vorba în perioada pre-metalică. Circulația diferitelor forme de *bani* nu era egală; particularitățile regionale și *modele* jucau liber în economia naturală neconstrânsă încă într'un sistem. Populațiile primitive indogermane, reprezentând probabil un stadiu de nomadism păstoresc, au păstrat în limba lor din vremea istorică urmele unui sistem de schimb, în care *banii* erau reprezentați de către *vite*. Se calculau valorile în vite. Indicațiile referitoare la acest fapt sunt îndeobște cunoscute (numele sanscrit al monetei *rupa* însemnând cireadă; la multe triburi grecești βούς cu înțelesul de bani; latinescul *pecunia*, dela *pecus*, vite, etc.). Este natural pe de altă parte că din momentul în care rolul de *bani* este asumat de un *obiect*, acele obiecte vor avea mai multe șanse de a juca acest rol, care vor reprezenta o *valoare* mai vădită, direct sau indirect. Nu avem documente suficiente pentru a putea admite că materiile prime cele mai de seamă ale neoliticului, anume silexul, celelalte pietre dure și cornul de cerb au avut vreodată importanță ca bani. Ele erau în multe cazuri în mod dovedit *valori*, dar nu *bani*. În schimb constatăm că au servit drept bani multe *obiecte de podoabă* și anume, acelea care reprezentau prin materia lor ceva rar sau greu de achiziționat. Așa este cazul cu scoica numită Kauri (Cypraea moneta Linné),

cu perlele de marmoră, cu unele scoici fosile rare ca *Tridacna*, importată în neolitic în Europa din Golful Persic ș. a.

În general, mijloacele de schimb ale perioadei pre-metalice sunt încă puțin studiate și cunoscute pe bază de material preistoric; că au existat, o dovedesc pe lângă exemplele cunoscute, și variatele relațiile comerciale, uneori pe mari distanțe, care se constată în Europa neolitică.

*

Odată cu apariția metalelor, mijloacele de schimb preistorice intră într'o fază nouă. Metalul reprezenta în vremea preistorică o valoare mare cu volum mic, se preta deci în mod deosebit la funcțiunea de *bani*.

Primele metale cunoscute, — în primul rând în regiunile circum-mediterane, în care intră și sud-estul european — au fost *cuprul și aurul*. Cunoașterea cuprului în cantități mici, prin import sau prin extragere redusă la fața locului, în orice caz prelucrat întâi prin *ciocănire*, nu prin *turnare*, dă la o sumă de civilizații din jurul Mediteranei până spre Europa centrală și vestică un caracter *eneolitic*, adică de civilizație care pe lângă piatra șlefuită, cunoaște și cuprul. Eneoliticul nu este, foarte probabil, o *perioadă* propriu-zisă în evoluția preistorică europeană, ci mai de grabă un *facies* al neoliticului în regiunile în care cuprul a pătruns mai de vreme. Mai târziu, cuprul începe a fi exploatat din plin în Europa, începe a fi turnat și joacă un mare rol, dând naștere la o *epocă de cupru* iarăși numai în unele regiuni ale Europei. Unul din centrele cele mai importante ale industriei cuprului a fost Ungaria cu Transilvania, aceasta datorită foarte probabil minelor de cupru aflătoare în aceste regiuni. Introducerea și în Europa a aliajului cuprului cu cositorul (aproximativ pe la 1800 a. c.) inaugurează *epoca de bronz*.

Este natural și foarte probabil că încă dela prima lui apariție în Europa cuprul a jucat rolul de *bani*. Pentru mai târziu există dovezi suficiente pentru acest lucru. Sub forma de *bare* sau *turte* importate din sud (Cypru) sau negociate din centrele de exploatare europene (cel mai bine cercetat este cel din sectorul minier din Austria de sus) cuprul, și apoi bronzul, căci nu există nici o deosebire din acest punct de vedere între

ele, au servit drept mijloc de schimb comod și general acceptat. Nenumărate *depozite* împrăștiate dealungul căilor comerciale ale vremii nu lasă nici o îndoială asupra acestui lucru. Dar nu numai sub forma de bară sau ținută jucau cuprul și apoi bronzul rolul de agenți de schimb.

Sub forma de inele de mărime aproximativ uniformă («inele monetare» după cum sunt numite în mod greșit; mai multe inele de acestea înșirate pe o verigă s'au găsit repetat în palafitele elvețiene și au fost numite «*porte-monnaies lacustres*» sau «*Pfahlbaubörsen*»), de obiecte de podoabă sau de instrumente, ele asigurau circulația bunurilor pe teritorii întinse. O dovadă a rolului de *bani* a multor obiecte și podoabe de cupru și de bronz este furnizată și de faptul că ele apar deseori în numeroase exemplare sub forma de piese turnate grosolan și neterminat («*Rohgüsse*» în limba germană), adică au fost capitalizate așa cum au eșit din formă, lipsite de retușarea finală care ea deabia le-ar fi făcut apte pentru întrebuințare, sau sub forma de piese degenerat, simplificate sau pîgmee, care în nici un chip nu ar fi fost întrebuințabile. Este evident, în aceste cazuri, că se urmărea doar scopul de a prezenta metalul în anumite fracțiuni și sub o formă aptă de a circula.

Este probabil, dar nu îndeajuns de dovedit, că în unele regiuni ale Europei și în unele vremi a jucat și *aurul*, în măsură mai redusă, rolul de *bani*. Vremea dela introducerea cuprului și a bronzului în Europa până la cucerirea definitivă a «pieței» de către fier, care se situează deabia pe la 500 a. C. a stat sub semnul cuprului și al bronzului ca *metale-bani*. Rolul jucat de aur e încă obscur și în orice caz greu de definit-deoarece nu se poate încă stabili cu precizie raportul de valoare între el și celelalte două metale ne-nobile. Sub formă de bare sau de obiecte cu aspect uniform, de serie, nu cunoaștem aurul decât în vremuri mai târzii, corespunzând deja cu prima epocă de fier.

În ceea ce privește cuprul și bronzul credem că cele expuse mai sus pe scurt sunt suficiente. Amănuntele se pot înmulți aproape indefinit. Reținem drept concluzie: orice obiect de cupru sau bronz a putut servi și a servit poate chiar de *bani*; caracterul de bani este sigur în cazul «inelor mone-

tare» (cu restricția însă că numai în cazul când apar în număr mare și în condiții clare (depozit!), câteva verigi numai putând să fie servit de ex. la harnașament) și în cazul pieselor turnate neglijent intenționat sau reprezentând tipuri neutilizabile (degenerate, simplificate, pigmee).

Am lăsat întradins la urmă problema foarte desbătută pe vremuri și care se mai desbate încă și astăzi în multe cercuri, anume aceia de a ști dacă metalul servind de bani în Europa «barbară» preistorică a fost măsurat, fracționat, *cântărit*, în funcție de vreun *sistem ponderal* oarecare. Este clar că în cazul materiilor servind de bani care nu se pot număra cu bucata, ci reprezintă *masse* divizibile, diviziunea trebuie făcută, pentru a putea servi scopului de mijloc de schimb, de măsurător de valori, după o anumită regulă și mai trebuie apoi să fie *controlabilă*. O *cântărire* s'ar impune deci. S'a încercat a se dovedi ¹⁾ că în Europa preistorică «barbară» au fost întrebuintate încă din epoca de cupru diferite sisteme ponderale sudice sau orientale. Această dovadă s'a căutat a se aduce prin cântărirea a nenumărate obiecte preistorice și prin încercarea de a le pune în raport cu unul din numeroasele sisteme ponderale în uz în țările de cultură înaintată. Preistoria modernă privește cu scepticism aceste încercări. Se recunoaște este drept, că barele (turtele) de cupru cypriote și cele cretane în formă de topordublu stau în legătură cu sistemul ponderal egipto-cretan și cu cel babilonian. Acest lucru este foarte natural, Creta posedând încă de foarte timpuriu un sistem ponderal împrumutat din Orient, unde sistemele ponderale își au originea. O adoptare în Europa «barbară» preistorică a unor sisteme ponderale de origină orientală nu este dovedită însă, după părerea noastră, din următoarele motive:

1) Cântărirea unui anumit număr de obiecte și aflarea *a)* a unor greutateți constante, *b)* a unui raport dintre aceste greutateți și un sistem ponderal oarecare nu este probantă. Greutățile constante la o serie de obiecte de acelaș tip se explică, atunci când lucrul nu este fortuit, prin faptul că pe cercuri

1) Mai ales de către *R. Forrer*, Die ägyptischen, kretischen, phönikischen usw. Gewichte und Masse der europäischen Kupfer-, Bronze- und Eisenzeit. Grundlagen zur Schaffung einer prähistorischen Metrologie (Jahrbuch für lothringische Altertumskunde 1905—1907).

de civilizație tipurile (brățări, topoare, etc.) sunt oarecum «standardizate» ca mărime, sunt de foarte multe ori turnate în *aceiași formă* sau în forme identice. Odată tipul creat, formele de turnat se fabrică în majoritatea cazurilor *după piesele deja existente*, prin simplă mulare a lor.

Sistemele ponderale, apoi, sunt atât de numeroase, fracționările lor atât de variate, încât este foarte ușor, făcând mai ales să joace și diverse «aproximații» sau «pierderi» în decursul vremilor, a găsi aproape oricărei greutateți un corespondent oarecare într'un sistem ponderal. Este aproape copilăresc procedeul întrebuințat de mulți «metrologi» ai Preistoriei pentru a stabili astfel de relații: dacă nu este *mina* babiloniană, atunci este cea eginetică, dacă nici aceasta, se recurge la *deben-ul* egyptean etc.; nu merge cu sistemul sexagesimal, atunci se încearcă cu cel duodecimal, la nevoe și cu cel zecimal, etc.

2) Faptul că se da *banilor forma unor obiecte uzuale* este în fond incompatibil cu un sistem ponderal. În cazul adaptării unui sistem ponderal *garanția greutateții* este marca barei și în ultimă instanță, cântarul. Nu este nevoe absolută de o *formă* de obiect uzual. Adaptarea acesteia indică limpede că este vorba de o cantitate de metal nemăsurată precis, ci prezentându-se palpabil ca *atât* metal cât intră într'o seceră, într'un topor ș. a. m. d., obiecte a căror mărime era, după cum am pomenit, aproximativ standardizată. Se plătea deci nu cu atâtea unități ponderale, ci cu atâtea seceri, topoare, etc.

Trebue totuși recunoscut că existența unui oarecare sistem ponderal în Europa preistorică nu este absolut exclusă. Contactul lumii «barbare» din Europa preistorică cu Sudul înaintat și prin acesta cu Orientul de străveche și complexă civilizație este, mai ales din epoca de bronz, destul de strâns. În asemenea condiții nu este deloc greu să admitem că Europa ar fi adoptat și unele norme ponderale, care evident nu vor fi fost curente peste tot, dar vor fi putut da o bază generală de comercializare pe bază de măsurători ale bunurilor.

Ceeace voim să subliniem aici este doar faptul că acest lucru nu este încă dovedit și apoi că metodele cu care s'a încercat până acum acest lucru trebuesc revizuite.

Că viitorul ne rezervă încă surprize în acest domeniu pare a

fi indicat și de descoperirea recentă, în cadrul unor civilizații dela finele neoliticului și începutul epocii de bronz din Europa centrală, a unor *căni* cilindrice de lut cu câte o toartă (cam ca «ocalele» noastre), a căror capacitate se arează constantă. Găsite la mari distanțe una de alta, fabricate în lut, deci greu exportabile, aceste căni, care, ca orice vas de lut, nu se fabricau după forme constante sau după un tipic dimensional strict, și având totuși o capacitate egală, ne reamintesc insistent tocmai ceea ce am remarcat mai sus, anume că problema sistemelor ponderale ale preistoriei europene nu poate fi socotită tranșată.

În epoca de fier, ale cărei prime începuturi datează în Europa «barbară» cam de pe la 1100—1000 a. C., dar care își merită cu adevărat numele de abea dela 800—700 a. C., bronzul continuă să joace multă vreme încă rolul principal și ca *bani*. În momentul în care fierul înlocuește definitiv bronzul în fabricarea armelor și instrumentelor, ceea ce se întâmplă de abea dela 500 a. C. încoace, mai ales datorită răspândirii metalurgiei celtice a fierului, problema mijloacelor de schimb, a *banilor*, și a unor eventuale sisteme ponderale nu se mai pune pentru Europa «barbară» cu aceiași acuitate ca pentru vremile anterioare. Fierul ca agent de schimb, sub formă de lingou sau de «frigări» joacă un rol în protoistoria greacă, în Europa însă de abea mai târziu, în vremea celtică, și numai în unele regiuni mai depărtate de mediterana estică («taleae ferreae» la Briti d. ex., pomenite de Caesar). Contactul Europei «barbare» cu lumea sudică, grecească, este acum foarte strâns, întrepătrunderea culturală destul de înaintată, așa că, — mai ales ținând seama și de faptul că *moneta* fusese deja inventată și începuse a pătrunde chiar în lumea «barbară» — adoptarea de măsuri ponderale este nu numai explicabilă, dar și dovedibilă. În curând popoarele «barbare» ale Europei trec treptat-treptat în faza monetară, prin imitarea monetelor grecești. Nu este deci de mirare dacă de ex. în tezaurul dela Turnu-Măgurele, care poate totuși fi datat până în sec. V a. C., o serie întreagă de inele de aur se dovedesc a sta în relație cu Cyzicenul, după cum a arătat M. C. Șuțu ¹⁾.

¹⁾ Vezi studiul lui M. C. Șuțu în »Revista pentru istorie, arheologie și filologie I, 1, București 1883, pag. 1899.

Este natural însă că din acest moment, al epocii de fier deplin constituite în Europa «barbară», problema tratată în linii generale în rândurile de mai sus își pierde relieful și gradul de importanță pe care îl are pentru vremurile cuprinsе între neolitic și sfârșitul definitiv al domniei bronzului.

IOAN NESTOR

BĂNĂRIA DELA SNAGOV

Săpăturile arheologice întreprinse la Mănăstirea Snagovul au dat, pe lângă altele, și cele câteva obiecte ce fac subiectul comunicării de față. Ele au fost găsite în partea de miază zi a bisericei lângă temeliiile chiliilor ridicate odinioară de mitropolitul Serafim, chilia azi năruite și anume într'o groapă cilindrică adâncă ca de 120 cm. E vorba de numeroase rămășițe de tablă de aramă găsite în fundul acestei gropi; din acestea:

a) o fâșie de tablă de aramă poartă pe ambele fețe impresiunile unor monete; spațiile libere între ele sunt ocupate de câte un grup alcătuit din trei stelute alternând cu un grup alcătuit din trei puncte, ambele în relief (Fig. 1 a—b). Monetele bătute pe fâșia de tablă sunt:

Av. GUST ADO () L DG RX S

Monograma G. A. (Fig. 1 a)

Rs. SOLIDVS CIVI RIGENSIS

Stema mare a orașului Riga (Fig. 1 b).

Lungimea fâșii 35 mm; lățimea 16 mm.

b) rămășițe de tablă căzute din fâșii similare după ce se tăiașe din ele moneta (Fig. 2).

Descoperirea de mai sus dovedește că ne aflăm în fața unui material monetar provenit de pe urma imitării unor monete ce corespund unuia din tipurile șilingilor bătuți de Gustav Adolf, Regele Suediei, pentru orașul Riga. Descoperindu-se în aceeași groapă și câteva fâșii din care se scoase

moneta, fâșii în care rămășițele, asemănătoare celor redată la fig. 2, erau prinse laolaltă în momentul descoperirii, putem deduce că falșul a fost săvârșit chiar la Snagov. Dacă materialul aflat aici ar fi fost adus din altă parte rămășițele de tablă rămase după tăierea monetei ar fi fost găsite desprinse, ceea ce s'a și întâmplat mai târziu când le-am transportat la Muzeu.

O descoperire similară a fost făcută mai demult și la Suceava ¹⁾. Tarapanaua dela Suceava, în care s'au imitat monetele lui Gustav Adolf, pe lângă alte monete suedeze și polone, a folosit lui Dabija Vodă a bate și monetă cu efigia sa. A bătut monetă proprie, deci i-a fost ușor a imita și moneta străină.

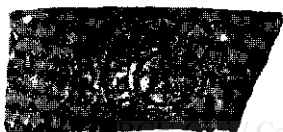

Fig. 1 a

Fig. 1 b

Fig. 2

În veacul al XVII, în Țara Românească numai un singur Domn a bătut monetă, fiind socotit, ca și Mihai Viteazu (care a bătut medalii) ca un răzvrătit împotriva Porții. Acest Domn e Mihnea III, zis și Mihail Radu (1658—1659).

Prin faptul că la Snagov s'a imitat monetă suedeză aproximativ la aceeași dată ca la Suceava, nu ar fi exclus ca la Snagov să fi fost și monetăria în care Mihnea III a bătut

¹⁾ E foarte probabil că falșurile dela Snagov au fost ușurate prin faptul că exista o bănărie la Suceava, în care pe vremea lui Dabija se băteau astfel de monete.

monetă cu efigia sa. Snagovul nu departe de orașul de scaun, era ca și Suceava un loc prielnic unde se putea bate în taină moneda. Dovada că și la Suceava se bătea monetă aproximativ în acelaș timp constă în tezaurile monetare descoperite, tezaure în care s'au aflat monete dela ambii demnitori, uneori chiar cu monete false, suedeze și polone²⁾.

Descoperirile fiind insuficiente pentru a putea trage concluzii mai ample nu vom putea spune, în faza actuală a cercetărilor, decât că la Snagov a fost o bănărie clandestină similară celei dela Suceava prin faptul că în ambele localități s'au imitat monete (șilingi) cu numele lui Gustav-Adolf, regele Suediei și că monetăria dela Snagov a funcționat într'un timp cuprins pe larg, între domnia lui Matei Basarab și Grigore Ghica (1633—1667).

Descoperiri viitoare vor aduce poate mai multă lumină elucidând problema, confirmând poate ipoteza noastră că falsurile dela Snagov cad în sarcina lui Mihnea III zis și Mihail Radu.

DINU V. ROSETTI

2) Dr. Gh. Severeanu, *Monetele lui Dabița Vodă și ale lui Mihnea Vodă-Radu*, în Buletinul Societății Numismatice Române, 1923 Nr. 48, p. 183-184. Un tezaur important a fost descoperit și la Pașcani. Unele piese au fost oferite muzeului municipiului București, care nu le-a putut achiziționa din cauza prețului ridicat.

TEZAURUL DELA CROVU (DÂMBOVIȚA)

Incepând încă din prima jumătate a secolului al XVI, și anume după ce Domniile Țării Românești și Moldovei încetează de a mai bate monetă, au circulat la noi în țară diferite monete streine.

Printre monetele ce au circulat atât în Principate cât și în Ardeal, trebuie să menționăm mai ales pe cele olandeze.

Un tezaur de monete moderne găsit la Crovu, jud. Dâmbovița, ne vine tocmai în ajutor spre a dovedi acest lucru.

În apropiere de gara Titu, pe fosta moșie a lui Constantin Brâncoveanu, moșie ce azi se numește Pitarul și anume la intersecția acesteia cu satul Crovu, nu prea departe de Potlogi, un țăran arând cu plugul în anul 1931, a dat peste o oală înăuntru căreia a găsit o iconiță de aur, diferite podoabe de aur, precum și un tezaur de vreo 120 de monete diferite.

Obiectele găsite și o parte din monete, au fost înaintate Comisiunii Monumentelor Istorice în urma stăruinței d-lui Virgil Drăghiceanu, secretarul acelei comisiuni.

O parte din monete, și anume 12 bucăți, au intrat în posesia d-lui Radu Miu, pensionar din București, dela care le-a achiziționat sculptorul Emil Becker și subsemnatul.

Această achiziție a fost făcută de noi în urma informațiilor date de d-l Oprescu, publicist.

Toate aceste piese sunt monete olandeze. Ele au circulat foarte frecvent în secolul al XVII în imperiul turcesc și în țările din răsăritul Europei.

Printre ele sunt cinci taleri, bătuți în anii 1632, 1633, 1639, 1646, 1648. Trei din ei sunt emiși de orașul Gueldern, iar doi în Campen.

Pe față acești taleri reprezintă bustul unui cavaler înarmat și legenda: MO(neta) ARG(entea) CIVI(tatis) IMP(erialis).

Reverul lor înfățișează un leu sărind pe picioarele dinapoi, iar ca legendă are: CONFIDENS D(omino) N(ostro) NON MOVENTUR (anul).

Greutatea unui taler este de 26,45 gr., a unei piese de o jumătate taler de 13,30 gr.

Celelalte 7 piese sunt parte florini imperiali, parte taleri olandezi.

Aversul florinilor reprezintă: steme, iar ca legendă au: FLOR(enus) ARG(enteus) CIVI(tatis) IMP(erialis) CAMPEN.

Reverul lor reprezintă: Vulturul bicefal imperial, având la mijloc mărul Imperiului (28) iar ca legendă: MAT(thias)SECUNDUS D(ei) G(ratia) ROM(anorum) IMP(erator) SEMP(er) AUG(ustus).

Dintre aceste 4 au circulat sub Mathias II 1612—1619.

Trei dintre ele fiind bătute la Campen, iar una la Zwolle. A cincea a circulat sub Ferdinand II 1619—1637. Aceasta a fost bătută la Embden. Iar ultimele 2 au circulat sub Ferdinand III 1637—1657. Aceste au fost bătute la Groningen & Ommelanden.

Pe toate aceste 7 din urmă lipsește anul baterii lor.

Judecând după timp și loc acest tezaur ar fi fost îngropat cam în timpul răscoalei mercenarilor, în cursul domniei lui Matei Basarab, și constituie unul din puținele tezaure găsite în țară, cari a scăpat de a nu fi topit de argintari.

Din cauza leului ce era înfățișat pe taleri, aceștia s'au mai numit și «Löwe» sau «Löwenthaler».

Cuvântul de taler s'a dat pentru prima oară monetelor bătute la Joachimsthal, valea lui Joachim, în Boemia, de către groful Schlik, iar la noi s'a împământenit în așa fel încât chiar azi se mai aude vorbindu-se de taleri.

În noul continent american, cuvântul «dolar» a venit tot dela acești taleri, daleri, dolari.

Fiind foarte mult căutați la începutul secolului XVII, ei pătrund repede în circulația noastră monetară și iau locul monetelor venețiene și austriace, pe cari le înlocuiesc, circulând până în prima jumătate a secolului al 19-lea.

Cât de mare a fost frecvența lor în Țara Românească, o dovedește chiar faptul că la 1867 din simplă unitate de cont,

LEUL devine odată cu domnia lui Carol I, o unitate monetară a Țării Românești.

În afară de aceste monete mari, mai erau în tezaurul găsit la Crovu și vre-o 106 piese mai mici, în special orți și piese de 3 groșițe. Ele au fost trimise de către Comisiunea Monumentelor Istorice Cabinetului Numismatic al Academiei Române. Cea mai mare parte din aceste piese sunt găurite, ceace dovedește că au servit la salbe.

Dăm aici o descriere sumară a lor:

Orții sunt de proveniența următoare:

1. POLONIA: a) Monetăria coroanei *Sigismund III* 1596 (3 buc.), 1599 (1), 1603 (4), 1622 (3), 1624 (1), fără dată 1.
- b) *Danzig*: 1615 (1), 1616 (1), 1623 (1), 1624 (1), 1625 (2).
2. *Brandenburg*: Georg Wilhelm 1622 (1).
3. *Lotaringia*: Francisc 1628 (1); Carol 1629 (1), 1630 (1), fără dată 1; Enric, fără dată 1.

Piesele de 3 groșițe provin din:

1. *Polonia* a) Monetăria coroanei, Sigismund III 1591 (2), 1593 (2), 1594 (2), 1595 (3), 1596 (2), 1597 (5), 1598 (9), 1599 (10), 1600 (4), 1601 (5), 1602 (1), 1605 (2), 1606 (1).
- b) Lituania, Ștefan Bathory 1580 (1), 1582 (1); Sigismund III 1592 (2), 1594 (1).
- c) Riga, Ștefan Bathory 1585 (3); Sigismund III 1585 (1), 1588 (1), 1589 (1) 1590 (1), 1593 (1), 1597 (1), 1612 (1).
2. *Transilvania*: Gavril Bathory 1605 (1), 1610 (1).
3. *Ungaria*: Grvril Bathory 1605 (1), 1607 (1).

Dintre toate monetele găsite cea mai recentă datează din 1648. Este foarte probabil deci, că tezaurul dela Crovu a fost îngropat în apropierea acestui an.

CORNELIU SECĂȘANU

MONETE MODERNE ROMÂNEȘTI

Țările românești Moldova și Țara Românească au avut monedă proprie din secolul al 14-lea și până în secolul al 17-lea. În Țara Românească se bat monete sub Domnii:

Vladislav	1364—1380	Dan II	1420—1431
Radu	— —	Radu II	1422—1427
Dan	— 1386	Vladislav II	1447—1456
Mircea cel Mare	1386—1418	Basab II Laiot	1473—1477
Vlad I	1394—1397	Mihail Radu	1658—1659
Mihai	1418—1420		

Acelaș lucru are loc în Moldova, și anume se bat monete naționale sub Domnii:

Petru Mușat	1378—1393	Bogdan III	1504—1517
Roman	1393—1394	Ștefal IV cel Tânăr	1517—1527
Ștefan	1394—1400	Alex. IV Lăpușneanu	1552—1561
Alexandru cel Bun	1400—1433	Ioan II Despot	1561—1563
Ilie	1433—1434		
Ștefan II	1434—1435	Ștefan VII Tomșa	1563—1564
Ilie și Ștefan	1435—1443	Ioan III cel Cumplit	1572—1574
Alexandru II	1448—1449	Ștefan Răsvan	1595
Ștefan cel Mare	1457—1504	Dabijă Vodă	1661—1665

Cu monetele bătute sub Domnii Radu Mihnea în Țara Românească și Dabija Vodă în Moldova, încetează baterea de monedă națională.

Pentru monetele moldovenești nu se poate preciza șirul lor cronologic, deoarece sunt mai mulți Domni cu același nume, iar pe monedă nu se găsește un nume sau un semn deosebit sau chiar anul, prin care să se poată determina cărui Domn

aparține acea monetă, deasemeni nu s'au găsit tezaure din compoziția cărora să se poată identifica aceste monete.

În ambele țări românești, în tot acest timp și mai târziu au circulat paralel cu monetele naționale, diferite monete ale țărilor vecine sau mai îndepărtate și anume:

Ughi sau galbeni ungurești.

Țechini venețieni sau zloți tătărești.

Aspri și monetele turcești de aur.

Taleri, orți, groșite, polturaci și șilingi (monete poloneze).

Monete austriace și rusești de aur, argint și de aramă.

Taleri olandezi și germani.

Aceste monete au circulat până în anul 1867, când au început să fie înlocuite cu monete naționale.

Între anii 1769 și 1774 are loc războiul între ruși și turci și în tot acest timp rușii ocupă ambele țări românești. Pentru ca rușii să aibă numerar mărunt pentru cheltuelile ce le necesitau armatele și funcționarii, bat o monetă comună pentru ambele țări.

În acest scop prin anul 1770 rușii înființează o monetărie cu sediul la Sadagura (Bucovina).

În această monetărie se bat două monete: una de 3 denghi și una de 5 copeici.

Moneta de 3 denghi.

Nr. 1. ОДД (...) ИАР (...) ИОДО (...) sus circular, jos inițiala S(ADAGURA) în centru acvila bicefală încoronată, cu aripile întinse, ține în ghiara dreaptă un sceptru iar în cea stângă globul cruciger. Pe pieptul acvilei două scuturi ovale cu stemele Moldovei în dreapta și a Țării Românești în stânga. Stema Moldovei este reprezentată printr'un cap de bour fără nici un accesoriu, iar a Țării Românești de o acvilă cruciată pășind spre dreapta, la stânga sus o semilună. Deasupra acvilei o coroană imperială rusească.

Cerc de perle turtite.

Rv. 3 АЕНІИ — 1771 sus circular, în centru cifra simplă a Impărătesei Ecaterina II, la dreapta; la stânga acestei cifre și jos în interiorul cifrei, câte un punct rotund.

Cerc perlat, muchia cu frunze de stejar.

Bronz 28 mm. diametru.

Nr. 2. МОДА (...) — ИОДО (...) sus milesimul 1771, jos

ПАРА dedesupt 3 АЕНГН toate scrise pe rând drept, în centru acvila bicefală încoronată ca la Nr. 1.

Cerc perlat.

Rv. Cifra dublă a Ecaterinei II timbrată de o coroană repetată de 4 ori în formă de cruce.

Cerc perlat, muchia cu frunze de stejar.

Bronz 28 mm. diametru.

Moneta de 5 copeici.

Nr. 3. In centru acvila bicefală încoronată, cu aripile întinse, ține în ghiara dreaptă un sceptru iar în cea stângă o spadă. Sub fiecare ghiară câte un scut oval înclinate spre centru, au pe ele stema Moldovei în dreapta și a Țării Românești în stânga. Stema Moldovei este reprezentată printr'un cap de bour fără nici un accesoriu, iar a Țării Românești de o acvilă cruciată pășind spre dreapta, la stânga sus o semilună. Deasupra acvilei o coroană imperială rusească.

Jos 2 linii orizontale sub ele pe rând drept 5 КОИТЕРБ iar dedesupt inițiala S(ADAGURA).

Cerc perlat.

Rv. O panoplie formată dintr'o coloană patrată, pe lături steaguri, fascie, sulite, tobă și tun, jos la baza coloanei o cască frigiană răsturnată. Coloana are sus un ornament timbrat de o coroană imperială rusească, în interior un scut oval cu cifra simplă a Impărătesei Ecaterina II. Jos 2 linii orizontale sub ele milesimul 1771.

Cerc perlat, pe muchii puncte formate din câte 3 cercuri.

Bronz 44 mm. diametru.

Aceste monete sunt probe de monete din cauza caracteristicilor care variază la câteși trele piesele; apoi din cauza numărului foarte restrâns de exemplare care se găsesc numai în câteva mâini, cât și prin faptul că guvernul de ocupație a dorit ca monetele pentru Țările Românești să aibă caracter propriu.

În anul 1771 și următorii adică 1772, 1773 și 1774, se bat la aceeași monetărie două monete: una de 1 para — 3 denghi și alta de 2 parale — 3 copeici.

Moneta de 1 para — 3 denghi.

Nr. 4. Av. (МОХЕТА) МОДА (АРГРОИ) И. БАДОКК sus circular, jos pe rând drept milesimul 1772. In centru două

scuturi ovale înclinate spre centru, alăturate și încoronate, au pe ele stema Moldovei în dreapta și a Țării Românești, în stânga.

Stema Moldovei este reprezentată printr'un cap de bour fără nici un accesoriu, iar stema Țării Românești este reprezentată printr'un vultur cu aripile strânse pe spate, în mers spre dreapta. El ține în cioc o cruce patriarhală (cu 2 brațe). La stânga sus o semilună (crai nou) iar jos la picioare pe pământ o coroană bizantină.

Sub aceste steme se află o linie orizontală groasă și una subțire.

Cerc de perle turtite.

Rv. Un patrat format din laturi în torsadă; în el sus inscripția (I) ПАРА subliniat cu 2 linii orizontale una groasă și una subțire, în centru cifra 3 dedesupt ДЕНГИ.

Cerc de perle turtite, muchia cu frunze de stejar.

Bronz, 28 mm. diametru.

Se întâlnesc foarte rar monete la care laturile patratului să fie formate din linii drepte.

Moneta de 2 parale — 3 copeici.

Nr. 5. Av. (МОИЕТА) МОЛА (АВКСКОИ) И ВАЛОСКОИ sus circular; restul ca Nr. 4.

Rv. Un patrat format din laturi în torsadă, în el sus cifra 2 dedesupt ПАРА subliniat cu 2 linii orizontale una groasă și una subțire, în centru cifra 3 dedesupt КОЛѢКЪ.

Cerc perlat, muchia cu frunze de stejar.

Bronz, 34 mm. diametru.

Se întâlnesc foarte rar monete la care laturile patratului să fie formate din linii drepte.

Moneta de 2 parale — 3 denghi are o variantă și anume ea este de aceeași mărime ca cea de bronz descrisă la Nr. 5, însă are mici diferențe în gravură. Această monetă nu se găsește decât de argint și se consideră ca probă de monetă din acele ce se prezentau Împărătesei Ecaterina spre cunoștință și aprobare.

* * *

Monetele străine arătate mai sus (ughii, țechini, aspri, etc.) au circulat mai departe în țările românești. Domnitorul Ale-

xandru Ioan I Cuza dorește să scape de monetele străine sus amintite și să le înlocuiască cu moneta națională. În acest scop bate:

Moneta de 5 sutimi.

Nr. 6. Av. ALEXANDRU—IOAN I sus circular. În centru capul Domnitorului cu cioc ascuțit privind spre stânga. Cerc liniar.

Rv. PRINCIPATELE UNITE, circular sus, jos inițialele A(.....)G(.....) între ele o stea, cerc liniar, în centru pe rând drept 5 / SUTIMI / 1864, cerc perlat, muchia netedă.

Bronz, 25 mm. diametru.

Această moneta n'a putut fi pusă în circulație pentru că s'a opus Turcia, deoarece România îi era încă vasală. Nu există decât câteva exemplare care se întâlnesc foarte rar.

După detronarea Domnitorului Cuza în Februarie 1866 urmează Principele Carol.

La sosirea sa în țară găsește în circulație aprox. 80 de specii de monete străine.

Principele Carol în dorința de a avea moneta națională propune și se adoptează pentru moneta națională, legea monetară franceză admisă mai târziu de Uniunea monetară latină. Prin legea din 1867 se fixează normele pentru moneta de bronz, argint și aur și pe baza acestei legi se bate în anul 1867 la monetăriile Heaton și Watt et C-ie din Birmingham (Anglia) moneta de bronz de 1 ban, 2, 5 și 10 bani.

Monetele de 1 ban și 5 bani sunt extrem de rare.

În anul 1868 se bate un număr restrâns de bucăți de aur de câte 20 lei, probabil numai una sută și anume:

Nr. 7 Av. CAROL I DOMNULŢ ROMANILORŢ sus circular, în centru capul Domnitorului cu barbete, spre dreapta, cerc perlat.

Rv. 20 / LEI / 1868 într'o coroană de frunze de stejar. Cerc perlat, muchia netedă.

Aur, 21 mm. diametru, fără numele gravorului.

Ėa este atribuită lui W. Kullrich din Berlin, prin asemănarea portretului Principelui cu diferite medalii ale timpului gravate de el.

Această moneta din cauza legendei ... DOMNULŢ ROMANILORŢ cât și din faptul că avea pe ea efigia Domni-

torului, nu s'a putut pune în circulațiune, datorită protestului ridicat de Turcia, căreia România îi era încă vasală, cât și din cauza protestului ridicat de Austria, iar consulul Rusiei făcea rapoarte defavorabile, în care susținea că Domnitorul Carol nu poate fi stăpânitorul românilor din Ardeal, respectiv a celor din Basarabia.

Din exemplarele bătute, vre-o 50 au fost distribuite la diferite persoane din anturajul Curtii, iar 50 de exemplare au fost îngropate mai târziu în temeliele Castelului Peleş.

Această monedă este foarte rară, nu se cunosc astăzi decât 10—11 exemplare.

În anul 1869 se face altă încercare de batere de monedă națională, de data aceasta însă de argint și anume de:

50 bani, 1 leu și 2 lei,

probabil cu aceeași legendă, efigie, inscripții și coroană ca și la moneda de aur de 20 lei.

Nu cunosc nici un exemplar din aceste monede, însă există matricele. Aceste monede probabil n'au fost bătute din aceleași motive arătate la moneda de 20 lei.

Pentru baterea acestor monede, România se adresează la monetăriile străine, însă acestea refuzau baterea de monedă națională cu efigia Domnitorului, fără învoirea Turciei. În acest timp se ia hotărârea înființării în București a unei monetării proprii. Monetăria ia ființă și în Februarie 1870 se bate:

moneda de argint de 1 leu și de aur de 20 lei,

ambele cu efigia Domnitorului Carol. Ele se pun în circulație, Turcia se găsește în fața unui fapt împlinit, ridică protest, dar cu tot protestul monedele nu se retrag din circulație.

Ambele monede sunt foarte rare.

Aceste monede au ca semn de recunoaștere inițiala C(ÂNDESCU).

Cantitatea de monedă fiind insuficientă, se decide în anul 1872 să se bată monedă de argint, însă fără efigia Domnitorului, spre a se evita protestul Turciei.

La Monnaie de Bruxelles José Allard execută comanda și anume se bate în anul:

1872 moneda de 2 lei

1873 » » 50 bani, 1 leu și 2 lei

1874	moneta de	1	leu
1875	»	»	2	lei
1876	»	»	50 bani, 1 leu și 2 lei	

Moneta de 1 leu din anul 1876 este extrem de rară.

Aceste monete au ca semn de recunoaștere a halteră.

Între timp monetăria statului nu și-a întrerupt cu totul activitatea ci a bătut un număr mare de medalii.

Intervine războiul între ruși și turci, în care război suntem antrenați. Războiul terminat prin înfrângerea turcilor, suzeranitatea lor asupra noastră dispăre, așa că monetăria reintră în funcțiune și bate în anul:

1879	moneta de bronz de 2 bani
1880	» » » » 2 » și de 5 lei de argint
1881	» » » » 2 » » » 5 » » » »

*Moneta de bronz de 2 bani este extrem de rară.

Aceste monete ca și cele următoare sunt cu efigia Domnitorului.

Paralel cu baterea acestor monete în monetărie proprie se bat la Viena în anul:

1881 monetele de argint de 50 bani, 1 leu și 2 lei.

Moneta de 50 bani din anul 1881 bătută la Viena este singura monedă de această valoare care are pe revers stema României. Monetele bătute la monetăria din Viena au pe ele inițiala V ca semn de recunoaștere.

Monetăria națională continuă activitatea sa și bate moneda de bronz de 2 și 5 bani, de argint de 50 bani și 1 leu și de aur de 20 lei, iar din rublele de argint de care s'au folosit armatele rusești la facerea plăților în România, bate moneda de 5 lei și anume:

Monedă de:	bronz,	de argint	și de aur
1882	2 și 5 bani	5 lei	
1883	5 »	5 lei	20 lei
1884	5 »	50 bani	1 leu și 5 lei
1885	5 »	50 »	1 leu și 5 lei.

Monetele de 5 bani din anii 1882, 1883 și 1885, apoi cele de argint de 50 bani din anul 1885 și de 5 lei din anul 1884 și 1885 sunt foarte rare.

Mai departe monetăria bate în anul 1890 moneda de aur de 20 lei. Monetele bătute la monetăria națională au ca semn de recunoaștere inițiala B.

Aceasta este cea din urmă monedă bătută în monetăria Statului Român din București.

Lipsa de monedă de argint fiind mai accentuată se bate la monetăria din Bruxelles în anul:

1894 monetele de 50 bani, 1 leu și 2 lei, toate de argint.

După o circulație îndelungată monetele de argint fiind uzate, o parte din ele se retrag și se rebat în anul 1900.

Totodată se decide să se bată moneda de bronz de 1 ban și 2 bani, iar aceea de bronz din anii precedenți să se înlocuiască cu monedă de nichel. Monetele de bronz și de argint se bat la monetăria din Hamburg iar aceea de nichel la monetăria din Bruxelles.

Deci se bat în anul 1900:

Monetele de bronz de 1 și 2 bani la Hamburg,

Monetele de nichel de 5, 10 și 20 bani la Bruxelles,

Monetele de argint de 50 b., 1 leu și 2 lei la Hamburg,

Moneda de nichel de 20 bani este foarte rară.

În continuare se bat la aceeași monetărie din Hamburg în anul:

1901 monetele de 50 bani 1 leu, 2 lei și 5 lei (argint).

Moneda de 50 bani este foarte rară, iar cea de 2 lei este cea mai rară monedă românească de argint, ambele din anul 1901.

Monetele bătute la Bruxelles și Hamburg nu au pe ele nici un semn de recunoaștere, totuși monetele de 1 ban și 2 bani bătute în anul 1900 și moneda de argint de 5 lei bătută în anul 1901 au pe ele inițiala B semnul de recunoaștere a monetăriei naționale, datorită faptului că așa s'au trimis matrițele.

Moneda de nichel se confundă ușor cu cea de argint și de aceea se decide înlocuirea ei tot cu monedă de nichel, însă găurită.

În acest scop se bate la monetăria din Bruxelles în anul 1905 moneda de 5, 10 și 20 bani, apoi la monetăria din Hamburg în anul:

1906 moneda de 5, 10 și 20 bani și unele și altele găurite.

Monetele bătute la Hamburg au pe avers inițiala J,

semnul de recunoaștere al acestei monetării; acele bătute la Bruxelles n'au nici un semn de recunoaștere.

Se continuă baterea acestor monete de nichel la monetăria din Bruxelles și se bat în 1906 monete de 5, 10 și 20 bani, de asemenea găurite.

Tot acum se bat la aceeași monetărie monetele jubiliare de argint și de aur și anume:

1906 monetele de 1 și 5 lei.

1906 » » 20 și 100 lei monete de curs, precum

» » 12 $\frac{1}{2}$, 25 și 50 lei monete de ornament.

În anul 1909 se decide rebaterea monetelor uzate, care se execută la monetăria din Bruxelles și anume se bat în anii:

1910, 1912 și 1914 monetele de 50 bani, 1 leu și 2 lei, iar la monetăria din Hamburg se bat în anii:

1910, 1911 și 1914 monetele de 50 bani, 1 leu și 2 lei.

Monetele bătute la monetăria din Bruxelles au muchia dreaptă, iar acele bătute la Hamburg au muchia rotunzită.

Cu aceste monete se încheie lunga și glorioasă perioadă monetară a Regelui Carol I, primul Rege al României.

* *

În timpul războiului pentru întregirea neamului românesc, o bună parte din populație retrăgându-se în Moldova, n'a putut lua cu sine moneda de nichel care era așa de grea și așa de greu de transportat pentru acele timpuri. Atunci se decide ca Ministerul Finanțelor să tipărească monedă mărunță de hârtie.

În acest scop se comandă Serviciului Geografic al Armatei, pe atunci în Iași, acea monedă și apare în anul:

1917 moneda de 10, 25 și 50 bani.

Războiul terminat, moneda de hârtie fiind greu maniabilă, se decide baterea de monedă de aluminiu. În acest scop se bat de către Atelierul Huguenin Frères din Le Locle (Elveția) în anul:

1921 monetele de 25 și 50 bani găurite.

În anul următor are loc încoronarea Regelui Ferdinand și a soției Sale Regina Maria și în amintirea acestui eveniment s'au bătut la monetăria din Londra în anul 1927, dar cu milesimul 1922, moneda comemorativă de aur și anume:

1922 monetele de 20 și 100 lei monete de curs precum și
 » » 25 » 50 » monete de ornament.

Țara întregită, monetele vechi din provinciile alipite aveau curs tolerat, se decide înlocuirea lor cu monedă unică. În acest scop se bat monete de cupru-nichel la monetăriile din Paris și Bruxelles în anul .

1924 moneta de 1 leu și de 2 lei, care este și astăzi în circulație. Monetele bătute la Paris au ca semn de recunoaștere pe avers o linie în zig-zag.

Cu aceste monete se încheie scurta, dar glorioasa domnie a Regelui Ferdinand, primul Rege al României întregite.

* * *

Pentru înlocuirea biletelor de 5 și 20 lei ale Băncii Naționale a României se decide baterea de monedă metalică. În acest scop se bat monete de bronz-auriu de 5 și 20 lei cu efigia noului Rege Mihai și anume în anul:

1930 se bat la trei monetării din Franța și Anglia monete de 5 lei, iar tot în același an se bat la trei monetării din Anglia monete de 20 lei. Acestea au semnele: două cornete; inițiala H; inițialele K. N.; iar o serie este fără semn.

Acestea sunt singurele monete care s'au bătut în timpul Domniei Regelui Mihai.

* * *

Cu ocazia suirei pe tron a Regelui Carol II se decide baterea de monedă metalică cu efigia noului Rege. În acest scop se bat în anul 1930 la 4 monetării din Franța și Anglia monete de bronz-auriu de 10 și 20 lei, cu semnele două cornete; inițiala H și inițialele K. N.; o serie fără nici un semn.

Pentru înlocuirea biletelor de 100 lei ale Băncii Naționale a României se decide baterea de monedă de argint.

În acest scop se bat în anul 1932 la două monetării din Franța și Anglia monetele de argint de 100 lei, una cu semnul două cornete și una fără semn. Acestea sunt monetele care s'au bătut la începutul domniei Regelui Carol II.

Ing. CONST. G. URZICEANU

COMUNICĂRI ARHEOLOGICE,
HERALDICE, SIGILOGRAFICE
ȘI MEDALISTICE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

COMUNICĂRI DIFERITE

DIN TRECUTUL HERALDIC AL BOIERIMII MOLDOVENEȘTI PÂNĂ LA SFÂRȘITUL SEC. XVI-LEA

Comunicarea noastră n'are intenția să epuizeze subiectul. Covârșitoare parte din materialul studiat se află azi în Polonia, unde după pacea dela Versailles au fost aduse din Rusia vechile documente omagiale moldovenești cu pecețile acelor boeri cari însoțiau actul de omagiu al domnului lor, începând cu documentul din 1387 dat de Petru I Mușatin și sfârșind cu cel din 1595 dat de Ieremia Vodă Movilă. Publicațiile noastre au dat aceste documente sau reproducând ediții streine ¹⁾, sau folosind fotografiile, și cea mai nouă publicație de documente moldovenești, cele două volume așa de frumoase și așa de îngrijite ale d-lui M. Costăchescu au la bază tot fotografiile.

Uljanitzkij și Kalazniacki s'au mărginit să scrie, câte peceți boerești mai păstrau documentele, au omis încă munca migăloasă de descifrare a emblemelor acestora. Kaluzniaki, care a utilizat numai fotografiile sau cartea amintită a editorului rus adaugă cu ajutorul insuficient al acestora, observațiile lui Uljanitzkij.

Fotografiile însă îngreuiază mult recunoașterea peceților. Studiul acestora poate fi făcut complet numai după originale. Așa se explică și faptul, de ce și publicația, clasică ²⁾ de altfel, a lui I. Bogdan are acelaș defect, deși trebuie să remarcăm că grija lui I. Bogdan de a descifra pecețile boerești documentare a fost mai completă, mai conștiincioasă ca a celor doi amintiți mai înainte. Descifrarea peceților face parte din munca de editor, care trebuie să aibă aceiaș grijă la descifrarea peceților,

1) Uljanitzkij, *Materiali*, Moscova 1887 și Hurmuzaki-Kaluzniacki, *Documente* I, etc.

2) I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare* I-II. București, 1913.

ca la recunoaşterea şi redarea cuvintelor din text. Numai când vom avea o astfel de ediţie a documentelor, se va putea reconstrui cea mai veche heraldică moldovenească.

Heraldica veche moldovenească este foarte importantă, reprezentând o latură caracteristică a vieţii moldoveneşti. Este cunoscut faptul că viaţa veche moldovenească a avut şi a păstrat mai multe trăsături aristocratice apusene decât aceeaşi viaţă a boerilor munteni, unde cu mult mai de vreme, imediat după 1418, anul morţii lui Mircea cel Bătrân, vifor politic aproape neîntrerupt a cutremurat din temelii întreaga viaţă de stat. Au fost şi alte împrejurări cari explică, de ce mai mult aristocratism, mai multă tradiţie boerească a dominat viaţa statului moldovenesc. Nu constatarea şi explicarea acestei fenomenologii speciale are însă de scop comunicarea noastră de azi, ci să vă prezentăm câteva fragmente din vechea heraldică moldovenească.

Nu vor fi prea multe aceste fragmente, explicaţia cărui fapt am dat-o mai înainte.

Dela început se pune întrebarea: oare marile dregătorii moldoveneşti îşi aveau emblemele lor? E fapt cunoscut că despre insigniile acestor mari dregătorii ştim foarte puţin. Cel mai vechiu material păstrat în forma unei expunerii este din vremea lui Miron Costin şi Dimitrie Cantemir.

Emblemele marilor dregătorii reprezintă o problemă de precizat.

Prezentăm cazul următor. Este ştiut că Moldova lui Alexandru cel Bun a trimis delegaţi la conciliul dela Constanţa. Acest conciliu a fost descris în cronica lui Ulrich von Richental. Cronica aceasta a fost scrisă imediat după terminarea conciliului, a fost însă tipărită mult mai târziu.

Cea mai veche, ediţie a ei a dat-o Anton Sorg în anul 1483 cu 45 de gravuri şi planşe xilografice şi cu 1145 steme.

Unui examen mai amănunţit pentru evenimentele de istorie românească a supus-o d-l Const. Karadja ¹⁾. Acelaş ne dă informaţii şi asupra transmisiunii textului cronicii, din care reese că publicaţia din 1483 nu reprezintă copia cea mai bună a origi-

1) Miron Costin, *Opere complete* ed. V. A. Urechia, II Bucureşti 1888, pag. 129—133; D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, ed. Acad. Rom. Buc. 1872.

1) Const. Karadja *Delegaţi din Ţara noastră la conciliul din Constanţa (în Baden)* în anul 1415. Acad. Rom. Mem. Secţ. ist. cor. III. tom. VII, mem. 2.

nalului, care original a ars probabil în anul 1697. Intre altele cronica amintește că la conciliu au venit ca delegați moldoveni boeri conduși de Gheorghe Samusinis și Șențla sau într'altă formă a cronicii Stenșla dela Neamț. D-l Karadja identifică pe boerul Gheorghe cu acel Gheorghe Samusinis, boer amintit într'un document din 1407 dela Alexandru cel Bun. Acelaș socoate că al doilea boer ar fi Stanislau Rotompan. Noi înclinăm însă a admite că în numele dat corupt de cronicar suntem în prezența boerului Stanciul.

Prezența boerului Stanciul la conciliul dela Constanța interesează heraldica moldovenească, fiindcă cronicarul conciliului ne-a păstrat stema lui.

Aceasta reprezintă niște zăbrele de fier deasupra unui zid păzit de un leu. Era oare această emblemă în legătură cu funcția ce o avea Stanciul în țara sa, sau era emblema familiei sale?

Pentru a putea răspunde la această întrebare ne trebuie mai mult material. Ne permitem a informa aici pe cei cari n'au văzut documente publicate, nici fotografiile ale acestora, că publicațiile amintite dau foarte rar numele boerilor ale căror embleme sunt, iar emblemele sunt descrise și mai rar. Se întâmplă că poți descifra și înțelege emblema pecetii, fără să știi a cui a fost. De accia este greu să precizăm, având la dispoziție numai publicații și numai fotografiile, cari erau emblemele marilor dregători moldovenești și anume când suntem în fața herbului familiar sau în fața emblemei de mare dregător.

Considerând însă că despre acel Stanciul ni se spune că era dela Neamț, deci putem presupune că era pârcălab de Neamț, și că emblema: zid de cetate, apărată de un leu, era emblema pârcălabiei de Neamț.

Foarte multe peceti au ca emblemă o bară orizontală cu câte o bară perpendiculară la capete, la mijlocul căreia iar este perpendicular bara unei cruci, care întrece în înălțime cele două bare de capăt. Se găsește această emblemă în pecetea lui Dan vornicul, a lui Copicici vornicul, a unui ceașnic (din planșa 90-a albumului lui I. Bogdan¹⁾).

1) I. Bogdan, *Album paléographique moldave*, documents du XIe-e, XVe-e et XVIe-e siècle, Bucarest-Paris 1926.

Aceeaş emblemă o găsim şi în pecetea lui Stan postelnicul (pl. 88). În legătură cu aceasta amintim că în pecetea şoltuzului din Hotin din anul 1657 se găseşte o emblemă asemănătoare: o bară orizontală cu 2 bare perpendiculare la capete, iar la mijloc perpendicular o bară terminată mai sus decât cele două bare din capete şi având aceasta vârful unei săgeţi, iar la mijloc fiind întretăiată de o bară oblică, mai sus decât înălţimea celor două bare din capete.

Am fi dispuşi să admitem că emblema amintită în legătură cu Dan Vornicul, Stan postelnicul, etc., poate să fie considerată ca emblemă a marilor dregătorii moldoveneşti.

Este fapt indiscutabil însă că au existat în Moldova embleme familiare aristocratice. Ce altă pecete decât pe a sa ca aristocrat putea să aşeze alături de pretendentul Ivaşcu, fiul lui Petru I-ii, acel boer Vâlcea, care îl însoţia? ¹⁾ Iarăş propriul său sigil cu emblema sa întăria făgăduelile lui Costea Moldoveanul date în scris regelui polon în 1402 ²⁾.

Se ştie de mult că emblema Movileştilor era două săbii încrucişate. Okolski în col. II din *Orbis Polonus* (Cracovia 1643, pag. 226 şi urm.) descrie în modul următor stema Movileştilor domni: «sunt duae frameae evaginatae decussatim positae, in quarum summitatibus sunt cruces. Supra autem has intra idem scutum ponitur caput Uri cum cornibus, intra quae retinet stellam et ad oris dextram mediam lunam, in ore tenet circulum, caput est coloris nigri iu campo candido et luna nigra».

Precum vedem, şi o spune şi autorul, această stemă reprezintă o alcătuire heraldică compusă din stema ţării Moldovei şi din herbul Movileştilor. Reprezentarea depe lespede mortuară care acopere osemintele lui Eremia Vodă Movilă este aceeaş, cu deosebirea că o linie curbată în formă de cârlig la capete, desparte stema ţării de herbul familiar. Ştim că această lespede mormântală a fost aşezată de Gavriil, fost stolnic, nu de văduva Elisabeta care atunci avea alte griji familiare, şi inscripţia mai spune că Eremia Movilă a murit la 30 Iunie 1606 dată pe care ne-a păstrat-o la fel Triodol şi Sintagma, comandate de Eremia Movilă pentru ctitoria sa dela Suceviţa.

1) Hurmuzaki-Kaluzniacki, *Docum.* I, 820—21.

2) *Ibidem.*

Aici se adaugă doar că Ieremia Vodă a murit într'o luni. 1). Că cele două săbii încrucișate reprezentau herb familiar rezultă din împrejurarea că acelaș herb se găsește și pe lespedea mormântului lui Simion Vodă Movilă, 2). Precum și în herbul mitropolitului Petru Movilă.

Herbul familiar al Movileștilor era anterior anului 1593, când Ieremia Movilă a obținut indigenatul polon, deci era moldovenesc ca origine.

Herburile familiare moldovenești sunt foarte vechi. Documentul, 3). Din Februarie 1397 ne-a păstrat herbul familiei Stravici sau Stroici; un bust de pasăre. Amintim cu această ocazie emblema, un călăreț, care era a unui boer care însoția făgăduelile omagiale făcute de Ștefan I. Vodă în anul 1395. Intre boerii martori ai acestui document este și fratele Domnului, Mihail. Ni s'a păstrat pecetia acestuia, care se deosebește de pecetile boerești de formă ovală, și prin aceea că are formă poligonală. Herbul ei este stema întrebuițată de domn, dar în formă mult mai mică. Putem oare din acest caz afirma, că frații domnului întrebuițau stema țării ca herb particular al lor, chiar atunci când nu erau asociați la domnie?

Tot prin documentul din 1395 știm că boerul Mihail, probabil acelaș cu Mihail de Dorohoiu, avea ca herb o cruce, iar boerul Stanislau o pasăre cu aripele întinse.

Lui I. Bogdan i-se părea că o pecete din acelea ale documentului 4), din 2 Martie 1462 ar avea emblema: o săgeată înfiptă perpendicular în mijlocul unui **M** turtit.

Și înaltele fețe bisericesti aveau și întrebuițau herbul slujbii lor. Documentul 5), din 2 Martie 1462 a păstrat în pecete atârnată emblema mitropoliei moldovenești; jos bustul sfântului Gheorghe cu aureolă, sus bustul lui Isus Hristos, amândouă cu monograme. Busturile sunt despărțite printr'un semi-cerc. Sunt adaoase la aceste ornamente florale și un cerc

1). Eug. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina* I, pag. 167.

2). *Idem*, pag. 170.

3). M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare II*, Iași 1932, pag. 616-7.

4). I. Bogdan, *Documente etc.* II. pag. 288-90.

5). *Ibidem*, pag. 288-90.

de perle. Acelaş herb îl avem şi în documentul 1), din 12 Iulie 1944. În ambele aceste documente este herbul episcopiei de Roman. Cel mai vechiu, herb al acestei episcopii îl avem din 10 August 1470; la mijloc chipul sfintei Vineri, stând în picioare şi având în mâna dreaptă o cruce; este şi monogramul sfintei Vineri. În documentul din 1485 şi 1489 se reîntâlneşte herbul acestei episcopii. Desenul herbului din 1485 diferă de cel aflat în documentul din 12 Iulie 1499.

Acest document din 1499 are şi pecetea lui Boldur vornicul, învingătorul dela Lenţeşti. Cât de greu se poate descifra inscripţia şi legenda unei peceti avute numai în fotografie o dovedeşte faptul, că la pecetea amintită a vornicului Boldur, abia se poate ceti Boldur, deşi tot acolo a trebuit să fie şi Sima, celalt nume al lui Boldur cunoscut nouă prin documentul din 31 Octomvre 1522²⁾.

Documentul din 12 Iulie 1499 are şi pecetea episcopului de Rădăuţi. Emblema acesteia este Sfântul Nicolae şi deasupra lui despărţit printr'un semicerc, Bustul lui Isus Hristos, are legenda cu Sf. Nicolae şi monogramele Mântuitorului.

Cu această ocazie amintim şi un fapt publicat într'o carte recentă. Azi cunoaştem emblema lui Boul vistier din 1606³⁾. O dăm aici, fiindcă Boul era boer vechiu moldovean, deci herbul este anterior anului 1600. Că este herb familiar rezultă din faptul că s'a păstrat într'o pecete inelară.

I. MINEA şi L. T. BOGA

1). *Ibidem*, pag.

2). Vezi S. Zotta în *Arhiva* din Iaşi.

3). Andrei Veress, *Documente etc.* VII, Bucureşti 1943 (între clişeele date) Adăogăm acest fapt publicat ulterior vremii congresului, la care s'a făcut comunicarea.

O CRUCE-RELIQUAR DIN DOBROGEA

În verile anilor 1926—1930 am făcut cercetări și săpături pe promontoriul numit Dolojman, situat la circa cinci km. spre E de comuna Jurilofca, locuită de pescari Lipoveni. Pe acest promontoriu se vedeau valuri și ondulări de teren, cari arătau, că aci a fost o importantă așezare antică, puternic întărită. Ce anume așezare a fost, nu se putea ști; după felul cum erau trase valurile și întăriturile, se vedea că trebuie să fi fost cetate bizantină.

Inscripția găsită în 1914, în săpăturile dela Histria, cuprinzând delimitarea teritoriului orașului privilegiat Histria hotărâtă de către *Marius Laberius Maximus*, Guvernatorul Moesiei Inferior, în 25 Octombrie anul 100 d. Chr. ne-a dat unele indicii în privința aceasta ¹⁾. Pârvan a interpretat cu foarte multă probabilitate inscripția în sensul, că teritoriul Histriei s'a mărginit în această parte cu «*dominium Argamensium*» adică, că aci s'ar fi aflat localitatea *Argamum*. Numele localității Ἀργαμῆ este pomenit și de Procopius ²⁾, în *De aedificiis* printre cetățile reconstruite și întărite de Justinian.

Săpăturile făcute au dat la iveală câteva fragmente de ceramică greacă din sec. IV-III î. de Chr., ceiace arată, că aici a fost un emporiu comercial al Histriei. Un fragment de inscripție și câteva fragmente de sculpturi din sec. II d. Chr. dovedesc că această localitate a fost locuită și a avut oarecare importanță și în epoca romană.

Cetatea bizantină s'a păstrat destul de bine. Zidurile ei au fost desgropate în întregime; ele au o grosime de 2,30 m.-2,80 m. și sunt flancate de contraforturi și turnuri puternice.

1) V. Pârvan, *Histria*. IV, în *Analele Academiei Române*, Tom. XXV VIII, *Memoriile secțiunii istorice*. 1916, p. 358 și urm.

2) Ed. Hanry, p. 149, r. 13.

În interior se găsesc ruine de numeroase clădiri, printre cari s'au descoperit până acum și două basilice. Inscripții din epoca târzie—afară de un fragment de inscripție funerară, calcinat și foarte mutilat—nu s'au găsit; s'au găsit însă mai multe monete din epoca lui Justinian ¹⁾. Am luat în cercetare și insula numită Bisericuța, situată în prelungirea promontoriului la circa 2,2 kilometri în largul lacului Rezelm. Azi insula aceasta de calcar triasic, înaltă de circa 7—8 m. s'a păstrat pe o lungime de c. 216 m. și pe o lărgime de 60 m. Mai înainte ea se întindea mai mult spre N. și era mai largă. În această parte ea a fost roasă de valurile mânate de vântul dinspre NE., dar în timpurile din urmă a fost stricată mai ales de pescarii, cari au scos de aci mari cantități de piatră, de cari aveau nevoie pentru a întări la bază gardurile pentru prins pește. În urma săpăturilor făcute pe insulă au fost desgropate două laturi ne-complete ale unui puternic castel bizantin din aceeași epocă ca și cetatea de pe uscat.

Accasta este tot ce s'a păstrat, căci cea mai mare parte din castel a fost distrusă fără urmă odată cu sfărâmarea părții de V a insulei, cum am arătat mai sus. Printre ruinele părții păstrate s'au găsit și două capiteluri-imposte, având sculptate pe ele cruci bizantine, ceiace arată, că aci a fost o biserică. Este posibil ca resturile acestei basilici să se fi păstrat până târziu și după ele, pescarii să fi denumit insula Bisericuța. La intrarea în turnul de colț de SW, singurul care s'a păstrat, la circa 1 m. înălțime deasupra vechiului nivel și la aproape un metru adâncime sub actualul nivel, s'a dat între ruine peste un schelet, printre oasele cărora s'a găsit jumătatea de cruciuliță-reliquar, pe care o publicăm mai jos; cealaltă jumătate n'a putut fi găsită.

Cruciulița de bronz (fig. 1) are o lungime de 63 mm. (fără toarte), o lărgime de 37 mm. și o greutate de 22,5 grame. Ea este destul de bine păstrată și reprezintă pe *Maria Orans* înconjurată de chipurile celor patru evangheliști. Este turnată goală înăuntru (a se vedea interiorul fig. 2); sus are două tortițe cu găurele, tot astfel jos, una din ele fiind ruptă. Cealaltă jumătate, care s'a pierdut avea reprezentat pe dânsa pe

1) Rezultatele săpăturilor vor fi publicate în revista *Dacia*.

Christos pe cruce, înconjurat deasemenea de chipurile a patru sfinți; în partea de sus și de jos ea avea câte o tortiță cu

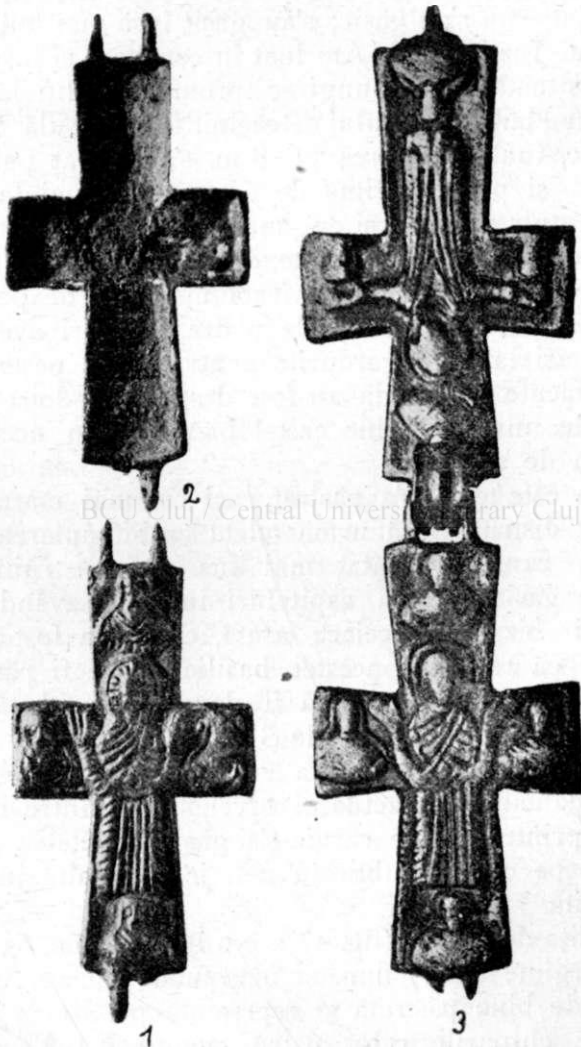

Fig. 1 și Fig. 2

gaură. Înăuntru se punea o bucățică de moaște sfinte sau de lemn așa zis sfânt, apoi cele două jumătăți erau aplicate una peste alta, așa fel ca tortița uneia să vie între cele două tortițe

ale celeilalte jumătăți; în partea de sus încheerea se făcea cu un inel, iar în partea de jos cu un cuișor nituit la capete ca să nu iasă.

Acest fel de cruciulițe-reliquare au început să fie fabricate în sec. VI în Palestina și ele erau cumpărate de pelerinii, cari veneau să viziteze locurile sfinte, pentru a fi purtate atâr-nate de gât pe piept. Ele s'au găsit mai ales în Siria, (colecția muzeului din Kiew), Egipt, Nordul Africei (multe prin ruinele Cartaginei), în Sicilia, în Italia (mai puține) în Grecia, Thracia, Bulgaria, Dobrogea, Crimea, (Chersones și Theodosia) și în Caucaz. Fabricația lor a durat până în sec. XIV ¹⁾. Kondakov ²⁾ plecând dela considerația, că cele mai multe din cruciulițele de acest fel au fost găsite până acum în ruine de basilice, a emis părerea că ele erau întrebuintate la cădelnițe (fiind atâr-nate de partea de jos a cruciuliței capacului cădelniței, iar de partea de sus legat lănțicul cu care se ridica capacul, cum ni s'a păstrat unele cădelnițe, dar cu cruciulița plină, dintr'o bucată), sau atâr-nate ca obiecte votive de altar. Această explicație nu este însă satisfăcătoare, căci faptul că astfel de cruciulițe s'au găsit mai ales printre ruine de basilice, se explică prin aceia că numeroși credincioși le făceau danie basilicelor, atâr-nându-le de altar sau de icoane. Destinația lor era evident aceia, de a fi purtate pe piept, ca având o putere ocrotitoare, cum este și în cazul cruciuliței găsite de noi printre oasele unui schelet.

Studiul acestor cruciulițe a început de abia de pe la 1870. Până acum sunt cunoscute câteva sute, cari se află prin diferite muzee ³⁾. Cele mai multe sunt achiziționate din comerț, ceiace îngreuiază considerabil studiul lor, necunoscându-se locul provenienței și împrejurările în cari au fost găsite. O colecție mai importantă se află în muzeul de antichități din Sofia, cu aproape 100 de bucăți, de peste 40 de tipuri diferite. Asupra acestora a publicat un studiu mai amănunțit d. Kr. Miyateff în *Godišnik Narodnia Muzei* pe 1921 (Sofia 1922). p. 59-89.

1) A se vedea Oskar Wulf, *Altchristliche Bildwerke*, Berlin 1909, *Reliquarkreuze*, (nn. 918-935), p. 195 și p. XLV; N. P. Kondakov, *Ikonoğrafia Bogmaterii*, St. Petersburg, 1914 vol. I, p. 258 și urm. (No, 166 p. 261 e o cruciuliță asemănătoare cu cea găsită de noi, dar figurile evangheliștilor sunt înconjurate de câte un cerc).

2) *Op. cit. loc. cit.*

3) Un studiu special asupra acestor cruciulițe-reliquare nu există până acum.

Dintre acestea cruciulița sub No. 56 la p. 73 este de acelaș tip cu cruciulița găsită de noi, fără însă să fie absolut identică. Pentru comparație reproducem fotografia (fig. 3).

Din punct de vedere al tehnicei fabricației, Kondakov le-a împărțit în două categorii: 1) cu figuri incizate ca fiind din sec. VI—XI și 2) cu figuri turnate în relief ca fiind din sec. XI—XIV. Dacă admitem această împărțire cronologică, atunci cruciulița noastră, care are figurile turnate în relief, ar fi cel mai de vreme din sec. XI. În favoarea acestei datări ar pleda și faptul, că ea n'a fost găsită la nivelul de bază al perioadei justiniane, ci la un nivel superior cu circa un metru. Se pune acum întrebarea: cu prilejul căror evenimente putea ea să ajungă aci? Este evident, că atunci când este vorba de un obiect unic atât de mic el poate fi adus de barbari sau de vre-un individ oarecare refugiat sau în treacăt pe aci. Este însă probabil că această cruciuliță să fi ajuns aci în legătură cu activitatea intensă pe care au desfășurat-o Bizantinii în sec. XI și XII în aceste părți. Într'adevăr după ce cuceritorul rus Sviatoslav, care supusese Bulgaria estică, a fost zdrobit de împăratul Ioan Tzimiskes, întreaga această regiune până la gurile Dunărei reintră sub stăpânirea bizantină (971), restabilindu-se frontiera din timpul lui Justinian. Sub Vasilie II Bulgaroctonul, dominația bizantină se consolidează la Dunărea de jos, unde se pare că pe la 1030 a fost organizat un ducat de graniță sub numele de Paristrion ¹⁾. După o epocă de relativă liniște, împăratul Alexios II Comnenul are în aceste părți lupte prin anii 1086—1091 cu unele formațiuni noi de voevodate, cari după o interpretare ingenioasă a izvoarelor bizantine, a d-lui N. Iorga, ar fi primele cristalizări politice românești ²⁾. Stăpânirea bizantină se menținea destul de greu în aceste părți și cu prețul a continue lupte contra barbarilor de tot felul. E probabil, că garnizoanele bizantine se sprijineau mai ales pe cetățile și castelele întărite, cari erau accesibile dinspre mare și cari puteau fi ajutate de flotă ³⁾. Din acest

1) N. Bănescu *Nouveaux duchés byzantins : Bulgarie et Paristrion*, in *Bulletin de la Section historique de l'Academie Roumaine*, t. X. (1923, p. 66).

2) N. Iorga, *Les premières cristalisations d'état des Roumains*, in *Bull. de la Sect. Hist. de l'Acad. Roum.* V (1920), p. 33 - 46.

3) Gh. Brătianu, *Vicina*, in *Bull. de la Section hist. de l'Acad. Roum.* t. X (1923), p. 126—127.

punct de vedere insula Bisericuța, situată la gura Razelmului spre mare, era un admirabil punct strategic, care desigur că a fost utilizat de Bizantini în acest timp. Este foarte probabil că în acest timp castelul din epoca lui Justinian a fost restaurat și că a avut și o garnizoană.

Ni se pare așa dar probabil, că crucea-reliquar descrisă mai sus, să fi ajuns pe insula Bisericuța prin secolele XI-XII, cu ocazia evenimentelor despre cari am vorbit.

P. NICORESCU

INELE SIGILARE BOIEREȘTI DIN COLECȚIA PROF. MIHAIL SEULESCU

Regretatul membru onorific al societății noastre, profesorul Mihail Seulescu, care ne-a părăsit pentru totdeauna la 5 Decembrie 1929, era nu numai un mare bibliofil, ci și un foarte pasionat amator și colecționar de obiecte de artă și de vechi monumente de cultură românească. Dintre aceste din urmă l-au interesat în mod deosebit documentele și sigiliile.

Ca descendent al unei mari și vechi familii de boieri olteni, Mihail Seulescu a strâns cu multă ardoare un număr impresionant de documente privitoare la trecutul acestei regiuni; în acelaș timp și-a format și o bogată colecție de inele sigilare de aur, de argint și de bronz, în cea mai mare parte boierești. Această colecție prezintă o valoare excepțională, căci astfel de inele nu s'au păstrat decât puține, de și sigilii imprimate în ceară, în tuș sau în fum cu inele sigilare se găsesc în număr mare pe tot felul de acte și documente vechi, oficiale și particulare. Ele sunt parte sigilii domnești, parte boierești, parte ale demnitarilor bisericești și orășenești sau ale unor simpli particulari. În colecția lui Mihail Seulescu marea majoritate a inelelor sigilare sunt boierești, numai unul sau două provine dela membri ai familiei domnești din Țara Românească.

Se știe că cele mai vechi sigilii românești imprimate cu inele sigilare datează dela sfârșitul veacului al XIV-lea și le întâlnim pe documente moldovenești. Un pergament al lui Petru Mușat, Domnul Moldovei, din anul 1387, privitor la raporturile sale cu regele polon Vladislav Jagello, are atârinate alătura de sigiliul cel mare domnesc, trei sigilii mici boierești imprimate cu inele sigilare¹⁾. Un alt document din

1) Reproduș de I. Bogdan, *Album paléographique moldave*, Bucarest-Paris, 1926, tab. 83.

1393 dat de Domnul Moldova Roman I, are atârinate lângă sigiliul cel mare domnesc, șapte sigilii mici inelare boierești²⁾.

În Țara Românească primele sigilii inelare boierești sunt amintite documentar în anul 1390, cu prilejul redactării actului preliminar al tratatului dintre Mircea cel Bătrân și regele polon Vladislav Jagello. În act se spune, că a fost întărit cu sigiliile plenipotențiarilor lui Mircea, cări erau de sigur sigilii inelare³⁾. La 1411 cu prilejul încheierii unu nou tratat între acești doi suverani, s'au atârnat de pergamentul cu textul tratatului sigiliul cel mare domnesc și cinci sigilii inelare boierești⁴⁾. Natural că inelele cu cari s'au imprimat toate aceste sigilii nu mai există.

Dar nu numai boierii, ci și Domnii întrebuițau inele sigilare. Acestea s'au păstrat în număr și mai mic decât cele boierești, dar impresiuni în ceară sau în tuș ne-a urămas aproape dela toți Domnii Țării Românești și ai Moldovei.

De asemenea ni-s'au păstrat câteva sigilii inelare dela unele Doamne ale acestor țări, ca și dela voevozii și boierii maramureșeni și ardeleni.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tipurile sigiliilor inelare ale boierilor noștri de pretutindeni sunt de 3 categorii: unele reprezintă blazoane familiare, altele insigne ale dregătorilor, altele numai legende cu numele sau cu inițialele numelui.

Blazoanele din sigiliile boierești sunt peste tot foarte simple în veacurile al XIV-lea—XVI-lea. În Moldova sunt reprezentate sau printr'un arc cu săgeata întinsă, sau printr'o cruce simplă ori dublă, sau printr'o cruce acostată de două semiluni ori de doi porumbei; sau printr'o stea și o semilună, o pasere cu aripile și coada zburlite, etc.⁵⁾.

În Țara Românească găsim în blazoanele boierești, care sunt întrucâtva influențate de heraldica apuseană, foarte adeseori acvila, simplă sau încoronată; un leu cu o sabie în ghiare; o inimă acostată de doi porumbei; un potir de asemenea acostat de porumbei; un pom acostat de două păsări, etc.

În Maramureș blazoanele boierești sunt și mai mult influențate de heraldica străină. Astfel pe lângă reprezentările simple, ca arcul cu

2) *Ibidem*, tab. 3.

3) Hurmuzachi, *Documente* I 2, p. 315.

4) *Ibidem*, p. 472 și itab. III.

5) Cf. I. Bogdan, *o. c.*, *passim*.

săgeata sau un cap de bour, găsim adeseori un braț înarmat cu sabie; un leu stând în două labe; doi lei afrontați; călăreț ținând o sabie ce străpunge un cap de Tătar; rață sălbatică ieșind dintr'o coroană; luptător înfigând sabia într'un cap de Tătar; grifon cu sabie în ghiare, etc. 7).

Cât privește insignele dregătorilor sunt reprezentate în sigiliile inclare mult mai rar, căci numai câteva dregătorii aveau insigne speciale. Astfel spătarul își punea în sigiliu o spadă; armașul mare un buzdugan. Dar uneori găsim buzduganul și ca insemn al spătarului sau al vornicului, ceea ce dovedește că acelaș insemn se întrobuința la mai multe dregătorii.

În sfârșit inscripțiile de pe aceste sigilii conțin de regulă inițialele numelui și numai rareori numele întreg.

Dar pe la mijlocul veacului al XVII-lea apar sigilii inclare-cu blazoane întocmite după moda apuseană; figurile sunt așezate în scut; acesta este timbrat cu un coif sau cu o coroană și adeseori susținut de lei, leoparzi sau alte animale obișnuite în heraldica apuseană.

S'a crezut adeseori, că aceste blazoane sunt întocmite în mod arbitrar și că n'au nici o legătură cu trecutul. Cu toate acestea cele mai multe din ele conțin tot vechile figuri sau mobile heraldice și numai podoabele externe ale scutului le dau o înfățișare străină. Domnii noștri nu aveau obiceiul de a acorda diplome de nobleță, din cauza aceasta vechile blazoane ale boierilor noștri nu se pot urmări documentar decât cu foarte mare greutate. Dar studiul lor dovedește în multe cazuri, că sunt foarte vechi și că s'au menținut din tată în fiu până în timpurile moderne.

Este adevărat, că sigiliile din acte și documente arată uneori că acelaș blazon sau acelaș tip sigilar s'au utilizat de mai multe persoane diferite, dar nu trebuie să uităm că acestea sunt excepții datorite de sigur faptului, că semnatarii n'au avut totdeauna la îndemână inelele sigilare proprii.

Revenind acum la inelele sigilare din colecția prof. Mihail Seulescu amintesc, că unul singur, de aur, ar putea fi pus în legătură cu vreun membru al familiei domnești. El reprezintă un scut cu laturile scobite și având în câmp o acvilă cruciată așezată în față cu aripile deschise. Scutul este timbrat cu o coroană princiară.

7) Pentru blazoanele de pe sigiliile voevozilor și boierilor maramureșeni am utilizat lucrarea în manuscris a părintelui I. Bârlea și prof. Bîlțiu, cuprinzând desenele unui mare număr de reprezentări după sigilii inclare de acolo.

Celelalte se grupează ca tip în următoarele categorii:

1. *Acvilă.* a) acvilă stând în față și cu aripile deschise; de jur împrejur legendă nedistinctă.

b) acvilă cruciată stând în față, cu aripile deschise, pe un coș rotund. Scutul timbrat cu o coroană deschisă.

c) acvilă bicefală stilizată.

d) acvilă bicefală încoronată,

e) protomă de acvilă deasupra inițialelor M. B.

2. *Leu:* a) leu mergând spre stânga cu coada ridicată.

b) leu stând în două labe spre stânga și ținând o cruce. Scutul timbrat cu o coroană deschisă.

c) leu stând în două labe întoarce capul spre un om care-l atacă.

d) leu stând în două labe și atacând un șarpe.

3. *Sf. Gheorghe* călare înfigând lancea în balaur.

4. *Călăreț* spre dreapta ținând un arc.

5. *Inimă:* a) într'aripată.

b) cu o acvilă deasupra; cu aripile deschise; dedesubt două ramuri încrucișate.

c) radiată. BCU Cluj / Central University Library Cluj

d) acostată de doi porumbei aționați.

6. *Braț:* a) înarmat cu un buzdugan.

b) trăgând o verigă dela o poartă spre a suna.

7. *Pasere:* a) stând spre stânga

b) mergând spre dreapta și cu capul întors spre stânga.

c) fantastică, cu aripile, picioarele și coada stilizate ca niște frunze.

d) pelican și iepure adosați.

8) *Stea:* a) stea cu 6 brațe lângă o semilună.

b) trei stele cu 6 raze așezate pe aceeași linie.

9. *Câine:* a) mergând; în fața lui o frunză, la spate sus două stele.

b) cu corpul bombat spre dreapta.

c) merge spre stânga cu corpul întors spre dreapta.

10 *Cruce:* a) radiată.

b) radiată, pusă pe o semilună. Inițialele K—B

11. *Flori:* a) crin și deasupra lui un trandafir. Inițialele A—B.

b) floare acostată de doi porumbei aționați. Inițialele X—M încoronate.

c) ramură.

d) două frunze de trifoi afrontate, cu cotoarele lungi, jos între ele o rozetă.

12. *Ostaş* stând spre stânga, ținc în mână lancea, stânga o ține în șold.

13. *Animale fantastice*: a) animal mic cu picioarele terminate în tenii lungi încolăcite.

b) insectă cu aripile și picioarele în formă de țepi.

De sigur că multe dintre aceste blazoane sau tipuri sigilare s'ar putea identifica cu ajutorul documentelor ce ni-s'au păstrat, unde alătura de sigiliu este și semntăura boierului.

Cât privește inelele sigilare, cari nu au figuri, ci numai inscripții, cele mai multe sunt rău conservate și iligibile. Inscripțiile sunt de regulă gravate în câmpul sigiliului pe unul sau două rânduri

Din punct de vedere a execuției tehnice inelele cu blazoane se grupează în două categorii: inele de o execuție primitivă, lipsită de orice artă; altele de o tehnică îngrijită, artistică. În special sunt de remarcat un număr de blazoane, cari au scuturile foarte bombate, timbrate de coroane deschise mult reliefate și cu suportați animalii (lei leopardzi, acvile).

Acstea sunt de sigur executate în străinătate în prima jumătate a veacului al XIX-lea. În orice caz nici unul dintre inelele sigilare din colecția M. Seulescu nu este mai vechiu de veacul al XVII-lea, iar montura la multe din ele este bogat împodobită cu ornamente săpate în adâncime sau în relief.

CONST. MOISIL

MEDALIILE ȘI DECORAȚIUNILE MILITARE ROMÂNEȘTI

PRIVIRE ASUPRA RECOMPENSELOR, DECORAȚIUNILOR ȘI MEDALIILOR

Napoleon spunea: Multe popoare și în special poporul francez, au două pasiuni, tot atât de puternice, care par opuse dar care totuși se desprind din același sentiment: „Dragostea de egalitate și dragostea de distincțiuni“. Această reflexiune se impune fără voe atențiunii, atunci, când dorești să studiezi rolul și rostul decorațiilor și medaliilor.

Prin decorațiuni se înțelege o mare varietate de insigne, panglici, coliere, medalii, plăci decernate cu titlu de distincțiuni sau recompense, la anumite persoane militare și civile, pentru serviciile ce le-au prestat, cu devotament, fie față de Stat, față de Tron, fie față de Societatea în mijlocul căreia trăesc, fie mai ales, pentru sacrificiul făcut într'o grea împrejurare față de Țară.

Asemenea recompense sau distincțiuni, se cunosc încă din antichitate. Grecii acordau coroane, Romanii dădeau arme, diferite obiecte, după natura strălucitoare a actelor săvârșite.

Romanii au fost printre cei dintâi cari au înțeles că nimic nu mulțumește și nu stârnește un sentiment de entusiasm, capabil de elanuri frumoase determinând acte de curaj, decât speranța unei recompense, unei distincțiuni. Astfel, au instituit o serie de recompense care le acordau tuturor ostașilor, pentru acte de bravură sau devotament.

Aceste recompense erau, unele de natură bănească, altele onorifice (*dona militaria*).

Dona militaria, erau recompense independente de alte foloase, care se acordau ostașilor, în diferite ocazii, — un triumf, alegerea unui împărat, etc.

Recompensele onorifice erau numeroase și variate. Ele constau în brățări (*armillae*), coliere (*torques*), lănci (*hastae*) coroane (*coronae*), egrete (*corniculae*), agrafe.

În principiu aceste decorațiuni nu se purtau decât în anumite împrejurări, la sărbători, sau prăznuirea unei izbâanzi.

Valoarea acestor distincțiuni onorifice varia după gradul soldatului.

De acest lucru se ținea socoteală mai ales în timpul Imperiului.

În general, legionarii și centurionii nu primeau ca preț al vitejiei lor, decât brățări, coliere sau phalere. Tribunii și prefectii aveau dreptul la lănci de onoare și coroane.

De obicei recompensele se acordau pe timpul faptelor de arme.

Atunci generalii împărțeau soldaților bravi aceste recompense, care le însoțeau cu un ceremonial deosebit.

Polybiu, a povestit ceremonia acestor recompense:

„După terminarea luptei, generalul aduna legiunea, chema în fața frontului pe cei cari s'au luptat vitejește și s'au distins, îi felicita pe fiecare, arăta valoarea faptului săvârșit, acțiunea frumoasă la care au luat parte și începea să dea recompensele.

Printre distincțiunile onorifice erau:

Hasta pura, o lance de fier, odinioară singură recompensă. Se dădea aceluia care doborâ sau rănea un dușman, într'o ciocnire corp la corp. Adeseori se acordau mai multe lănci aceluiași soldat.

Valeriu Maxim citează cazul lui Sicinus Dendatus, vecinul nemulținit al antichității (Roma) (799) care murmură meru și care a urmat de nouă ori carul triumfal al generalilor săi. Asupra sa erau îndreptate toate privirile din cauza podoabelor cu care a fost recompensat. Înaintea lui se purtau 18 lănci, 8 coroane de aur, 14 coroane civice.

Pe timpul Republicei, *hasta* devenise comună, ea se dădea cu multă ușurință ofițerilor și soldaților. În timpul Imperiului distincția era rezervată tribunilor și prefectilor.

Torques (colier). Romanii au împremutat obiceiul colierului dela Gali. Colierul onorific era de aur, argint sau bronz, după importanța serviciului sau a faptei. Recompensa era rezervată soldaților, centurionilor, câteodată se conferea și unui corp de trupă.

Armilla, era o brățară de metal ce se purta la mâna dreaptă. Câteodată brățara era de aur. Un soldat putea să aibă mai multe brățări. Sicinius Dendatus a primit 160, pentru diferite acte de curaj.

Pe un baso-relief care ornează o piatră de mormânt la Maienta stă scris: Masius, aquilifer al legiunei XIII, purtând o brățară în formă de 3 spirale.

Phalerae — foi subțiri de metal (bronz sau argint) cu desenhuri în relief așezate pe curele. Un legionar putea fi decorat cu mai multe phalere. Pe o piatră din Muzcul dela Bonn se poate vedea centurionul Coelius, reprezentat cu 5 phalere.

Sub Imperiu, phalerele ca și brățărilor și colierele, se dădeau în general și soldaților.

Pe timpul lui Septimius Severus phalerele au fost înlocuite prin medalioane de aur sau argint. Adeseori ele erau ornate de pietre prețioase, suspendate de o panglică de postav sau de piele care se purta la îmbrăcăminte. Era prima apropiere de aceea a purtării decorațiilor de astăzi.

Cornicum „*Cornetta*“ o mică egretă metalică care se fixa într'o parte a căștei.

După bătălia dela Aquilonia (293 în. de C.) ne spune Titu-Liviu, Consulul Papirus Cursor a dat cavalerilor cari s'au distins în mai multe lupte, egrete și brățări de argint.

Suetoniu menționează într'un text, modul cum se decernau aceste distincțiuni, care nu erau decât recompensele unor fapte eroice.

Coroana se dădea numai celor mai bravi soldați. Ele erau de mai multe feluri:

a) *Coroana triumphalis* o purta generalul victorios pe timpul triumfului. Era făcută din foi de lauri Lui Pompei s'a dat pentru prima oară dreptul de a fi purtată la sărbători.

b) *Coroana graminea* cea mai strălucitoare dintre toate distincțiunile, care se dădea mai rar. Era cea mai puțin bogată ca aspect, făcută din iarbă, simbolul pământului cucerit.

În general se acorda de către o armată asediată generalului care o elibera. Sylla a fost recompensat cu această distincție de către soldații săi.

Această coroană se confecționa cu iarbă de pe locul unde trupele asediate au fost liberate.

La cei vechi era semnul victoriei supreme, pe care cei învinși îl prezentau, declarând prin aceasta că au cedat țara lor învingătorilor.

c) *Coroana myrtea* se purta în zile de ovațiuni.

d) *Corona civica* făcută din foi de stejar. Se dădea aceluia care

scăpa viața unui cetățean în luptă. Cei cari au meritat-o, aveau dreptul s'o poarte toată viața lor.

Coriolan a fost printre cei dintâi care a primit-o.

e) *Corona muralis* făcută din aur, cu ornamente în formă de crenele. Se confera aceluia care la un asalt a ajuns primul la zidurile cetății dușmane.

f) *Corona castrensis* făcută din aur, se dădea soldatului care a intrat cel dintâiu în adăpostul dușman.

g) *Corona navalis* se dădea războinicului care într'o luptă navală sărea cel dintâiu pe bordul galerei dușmane.

Varon a căpătat această recompensă dela Pompei, luptând contra piraiților.

Spolia, arme luate ca pradă dela inamic, pe care generalul le dădea soldaților cari au săvârșit acte de vitejie.

Legionarul păstra aceste arme ca amintiri scumpe și descori le ducea la templu și le agăța de ziduri, ca un ex-voto.

Triumful era suprema glorie a unui șef militar.

Dacă un general victorios a căpătat dela Senat titlul de „imperator“ imediat aduna poporul. Impodobit cu un costum triumfal, cu brățări la brațe, pe cap purtând coroana de lauri, în mâna dreaptă ramura de stejar, se prezenta în fața oastei și făcea elogiul bravilor. În urmă se urca în car. Alături de el lua parte toate căpeteniile oștirilor sale. Un sclav ținea coroana deasupra capului și-i spunea: „Privește înapoi“, ceea ce însemna, privește prezentul și viitorul și nu dăruie fericirea ta de astăzi, vanității. Triumfătorul intra în Roma, precedat de trofee și de pradă luată dela dușman.

Cortegiul pleca în Forum, urma calea sacră și urca spre Capitol unde generalul trebuia să celebreze sacrificiile tradiționale.

Plutarc a descris triumful lui Paul Emiliu.

Valeriu Maxim scria, că erau generali cari cereau triumful după izbânda unui succes ușor și fără importanță.

Pentru a preveni abuzurile, s'a făcut o lege care opera orice pretenție la această onoare și care nu se acorda decât acelor generali șefi cari într'o singură bătălie au ucis 5.000 de oameni.

În anul 380 în. de I. C., după reformele lui Camillus s'a dat o mare importanță meritelor, considerându-se valoarea soldatului prin a-i asigura rolul și locul său în oștire. Înaintarea la alegere era un nou sistem de a recompensa actele de bravură.

În Evul Mediu tradițiunea recompenselor civice n'a fost uitată.

Odată cu începutul Cruciadelor apar așa numitele ordine de cavaleri sau ordine militare, când cei ce mergeau a se sacrifica pentru liberarea Sfântului Mormânt, își atârnau o cruce pe piept.

În acele vremuri au fost create multe ordine militare, vre-o douăzeci, care n'au avut alt scop decât îndemn la păstrarea locurilor sfinte.

Ordinele acestea de cavaleri, care nu se deosebeau, după naționalitate, căci toți aveau o singură patrie Roma, au purtat diferite numiri, astfel: Cavalerii Sfântului Mormânt, Ospitalierii, Cavalerii Sfântului Ioan al Ierusalimului, Cavalerii Sft. Lazăr, Templierii, etc.; toate aceste ordine erau create pentru propagandă și perpetuarea Cruciadelor în Orient; alte ordine avea rolul de a face cruciade interne contra ereticilor religioși, cum era Ordinul Miliției lui Isus Cristos.

După căderea puterii papale, prin distrugerea ordinului Templierilor, apare odată cu puterea regală, o nouă clasă de ordine de Cavaleri: Ordinele regale și nobilitare.

Erau insigne ce se confereau pentru a perpetua memoria aceluia cui s'au conferit, fapt care se vede din obișnuita formulă „Ad perpetuam rei memoriam“.

Ordinele moderne încep să apară către sfârșitul secolului al XII-lea.

Primele ordine din această categorie sunt ordinul Daneborg al Danezilor creat la 1219 de Waldemar al II-lea.

Ordinul Elefantul statuat de Christian al V-lea.

Ordinul Stelei instituit în Franța de Ioan cel Bun, 1350.

Ordinul Jaretierei instituit în Anglia de către Eduard III, 1327.

Ordinul Suprem Collara di Savoia creat în Italia de gloriosul Amédeu VI, 1362.

Acest ordin a devenit mai târziu ordinul Anunziatta.

Ordinul Mauriciu și Lazăr, dat în 1434.

Spania, Rusia, Turcia, au creat și ele diferite și numeroase ordine.

Ordinele turcești și rusești au fost conferite la mulți din boerii și dregătorii Țării Românești și Moldovei, pe timpul domniei Fanarioților și Domniile pământene.

Bonaparte devenind Prim Consul, a creat în 1802 ordinul Legiunii de Onoare.

Accste distincțiuni nu se confereau decât la o infimă parte din societate, anume clericilor și nobililor.

Încetul cu încetul se capătă convingerea că rugăciunile clerului și armele nobililor, nu sunt îndeajuns să satisfacă toate nevoile Sta-

tului, la rândul ei burghezia da un concurs material și moral prețios. În timp de războiu această clasă a societății își dă tributul său de sânge pe câmpiile de luptă; că cei 300—400 de mii de cavaleri nu însemnau nimic pe lângă milioanele de cetățeni care formează un popor. Atunci monarhul a început să se gândească a recompensa pe toată lumea, după merit.

MEDALIILE ȘI DECORAȚIUNILE MILITARE LA ROMÂNI

În istoria țării noastre se găsesc asemenea distincțiuni, ele însă, la început, nu aveau un caracter pur onorific, ci constau în răsplătiri în natură. După cât se știe, istoria noastră nu a păstrat nici o urmă de insigne sau decorațiuni.

Domnii confereau titluri de boerie, după moda orientală, întrupând aceste titluri în daruri de domenii întinse și în privilegii care se acordau oștenilor care se distingeau mai mult în lupte, precum și locuitorilor care se distingeau în trebile țării, fără deosebire de rang sau naștere.

Dar pe lângă răsplătirile acestea se mai obișnuia, după moda bizantină, ca Domnitorul să dăruiască devotaților, tabacheri împodobite cu pietre prețioase, pungi cu bani, sau îl admitea în sânul familiei, dându-le vre-o fată în căsătorie. Acest din urmă obicei a fost introdus în timpul domniilor Fanarioților.

Darul obiectelor a fost continuat până în zilele noastre. Domnitorul Cuza făcea și el asemenea daruri.

Intr'o comunicare făcută în 1914. la Academia Română, Doctorul Istrate spunea, că avea în colecția sa o tabacheră de metal cu monograma aurită a Domnitorului. Mai vorbește și de alte daruri.

Pe vremea domniilor pământene, patrioții români s'au gândit ca în locul vechilor boerii, dacă nu ar fi fost bine să se creeze niște ordine naționale.

Pentru că aceste dispozițiuni se împiedicau de situația țării aflată sub suveranitatea Turciei, gândul acesta nu a fost înfăptuit.

Cu prilejul intrării Turcilor în București în anul 1848, după lupta vitejească a soldaților pompieri, dela Dealul Spirei, unde au dovedit o hotărîre dărză și un dispreț față de moarte; pentru amintirea acestei fapte, în anul 1860, Domnitorul Cuza a ordonat să se bată o medalie comemorativă. Era prima medalie cunoscută la noi, cu caracter militar.

Această medalie a fost împărțită în anul 1866.

Privitor la acordarea ei, există un jurnal al Consiliului de Miniștrii (care se află publicat în „Românul“ din 18-19 Aprilie 1866), care arată:

„Consiliul de miniștrii în ședința de astăzi 9 Aprilie 1866,

Având în vedere legea din 21 Mai 1860 prin care se hotărăște ca ostașilor de orice grad, care au participat la lupta dela 13 Septembrie 1848., să li se dea o medalie comemorativă spre a o purta, atârnată printr'o cordea tricoloră.

Având în vedere că aceste medalii deși făcute, nu s'au împărțit încă.

Având în vedere că asemenea răsplată este singurul mijloc prin care țara poate răsplăti pe fiii ei, care și-au vărsat sângele pentru dânsa.

Asupra referatului Domnului Ministru de Rezbel;

Hotărăște să se împartă aceste medalii.

(ss) *Ion Ghica, Dimitrie Ghica, Cantacuzina, P. Mavrogheni, C. A. Rosetti, Maior D. Lecca.*

Medalia e de bronz și este atârnată de o panglică cu fondul albastru, ce poartă pe laturi, în lung, două bande, galben, și roșu. Ea poartă pe față, vulturul cu crucea în cioc, încoronat, având în cele două ghiare sceptrul și spada, emblema suveranității, iar pe piept se află un scut cu capul de zimbbru, având între coarne o stea cu 5 raze. Sus stă scris „Pro Virtute militarii“, jos e scris mărunț: *Caqué F. Graveur de l'Empereur à Paris.* Pe verso stă scris: 13 Septembrie 1848. Dealul Spirei. Intreg scrisul este înconjurat cu o ghirlandă de dafin.

Din aceste medalii se găsesc astăzi două, în colecțiunea de decorațiuni a Muzeului Militar Național.

Decretul domnesc al legii pentru această medalie, a fost publicat în Monitorul Oastei Nr. 20 din 30 Mai anul I-ii 1860.

În legea prin care s'a creiat medalia, se prevede la *Art. 1:* se dă 15 lei pe lună în toată viața celor aflați răniți, dar care se pot hrăni, și nu se poate prejudeca principiile, care vor rezida la redacțiunea legii financiare și așezări sistemului contribuțiilor.

Art. 2. Celor răniți în stare de a nu se putea hrăni, li se vor da întreținere, 1 leu pe zi pentru îndestulare, li se vor răspunde leafa conform legiuirei lefilor ostașilor din serviciul activ, precum și îmbrăcăminte în natură, după informările Ministerului de Rezbel, care să fie în modul convenit pentru uniformă unui invalid.

Art. 3. Ostașilor de orice grad, care au participat în zisa luptă, să li se dea câte o medalie comemorativă spre a o purta.“

Decretul acordă deci o recompensă bănească și stabilește până la un punct, o uniformă de invalizi.

Dar Domnitorul Cuza nu s'a mărginit numai la această medalie, el dorea să aibă la îndemână un mijloc de deosebire și de încurajarea faptelor militare și civile. Aceste din urmă le-a putut observa cu prilejul marei inundațiuni a Capitalei 1864. Există un desen reprezentând pe Domnitorul conducând lucrările de salvare a inundaților. Cu această ocazie Domnitorul a primit și o diplomă specială. Aceste documente sunt publicate de către Doctorul Istrati în Memoriile Secțiunii Științifice tomul XXXVI, din Analele Academiei Române.

Domnitorul Cuza a creiat pe rând și pe tăcute o medalie numită Virtutea Militară și o medalie pentru devotament și curaj. Medaliiile au fost distribuite în mic număr, chiar în timpul domniei sale.

Printre cei decorați cu ambele medalii, spune Doctorul Istrate, era și credinciosul Domnitorului, Generalul Solomon. Medaliiile sunt de argint. Doctorul Istrate afirmă că trebuie să fi fost și altele de bronz.

Prima medalie are diametrul de 3 cm., grosimea de 0,25 cm., greutatea de 26 gr. 710. Pe dânsa se află o coroană princiară cu crucea la mijloc de care este legat un inel, iar pe verso are inscripția *Virtutea Militară* înconjurată de o ghirlandă de laur. Pe față are chipul Domnitorului Cuza în jurul căreia este inscripția: *Alexandru Ioan I* iar mai jos data, 1864. E făcută tot de acelaș maestru Caqué.

Medalia a doua are diametrul de 3 cm. grosimea de 0,25 cm. greutatea e 17 gr. 663. — sus are toartă făcută tot din frunze de dafin înnodată cu panglică la mijloc. Pe verso stă scris *Devotament și Curajiu*, scrisul înconjurat de o frumoasă coroană de stejar, iar pe față are acciași figură, și inscripție. Este făcută de acelaș maestru ca și prima medalie.

După comunicările Domnului profesor Moșil, directorul Arhivelor Statului, aceste medalii, până la războiu se găseau în colecția Academiei Române, de unde, cu ocazia evacuării Bucureștilor, au fost transportate și ele la Moscova.

De remarcat este faptul că medalia Devotament și Curaj își păstra panglica, de culoare, jumătate din dreapta roșie, cealaltă jumătate galbenă.

Din comunicarea Doctorului Istrate mai reese, că a obținut dela

comerciantul Fain, o foarte importantă medalie tot din timpul Domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Ea era formată dintr'o cruce de fier care se asemăna ca aspect și felul cum era lucrată Crucea Trecerea Dunărei. Lungimea ei în direcția toartei de 4,86 cm., lățimea de 4,60 cm., grosimea pe latură, deoarece la mijloc brațele crucei erau scobite, de 0,15 cm., greutatea de 5, 81 gr. Pe una din fețe monograma Domnitorului identică ce aceia de pe tabachere și de pe o altă decorație. Pe partea opusă o cruce asemănătoare. cu aceia depe coroana Ungurilor, Sft. Ștefan, în realitate vechea cruce care aparținea Slavilor, care se găsește și la noi în timpul lui Ștefan cel Mare.

Rostul acestei medalii, care astăzi nu există nicăeri, nu se cunoaște. Doctorul Istrati crede că era destinată clerului și faptelor de credință, poate chiar și pentru învățământ.

Un fapt însă care se cunoaște așa de puțin, este creiarea, de către Domnitorul Cuza a primei și adevărata decorație română, „Steaua României“.

Întâmplarea a făcut ca Muzeul Militar Național să-și poată procura pentru colecția sa, această decorație. Ea a fost donată Muzeului de către Doamna Fain în memoria soțului său Mauriciu Fain.

Se crede că Domnitorul a dat-o personal, în gradul de comandor ministrului său Ioan Strat.

Se poate ca decorația să fi aparținut magazinului Fain, care se ocupă cu desfacerea decorațiilor și să fi fost din cele comandate de către Domnitor și neîntrebuințată.

O asemenea decorație, Muzeul Militar a mai găsit la magazinul Resch, Domnul Resch afirmă că aceste decorațiuni au fost lucrate în atelierele Resch, la Viena.

S'ar deduce că în România se găseau atunci două case furnizoare: Casa Fain și Casa Resch.

Doctorul Istrati spune, că datorit industriașului și comerciantului Fain, precum și relațiilor pe care el le avea la Paris, Steaua României a fost confecționată la Casa Kretly, brevetată — Décorations et rubans, Palais Royal Gallerie Montpensier din Paris, la anul 1864, probabil după lovitura de Stat.

Nu se găsește, sau poate nu există nici o lege sau regulament privitoare la înființarea ei, atât în arhiva Ministerului de Externe cât și în arhiva Domnitorului, astăzi aflată la secția manuscrise dela Aca- și în arhiva Domnitorului, astăzi aflată la secția manuscriselor dela Academia Română. Lipsa documentului s'ar putea datora faptului că Monitorul Oficial nu a putut publica nimic referitor, deoarece Turcia

și mai ales Austria se opuneau din răspuțeri, la crearea unor distincțiuni din partea domnitorilor români, căci, acordându-se o astfel de libertate, se grăbea împlinirea neatârării Statului Român.

Mult mai târziu se găsește un Regulament al Ordinului „Steaua României”, elaborat la 28 Iunie 1877 cu decretul No. 1577, modificat prin Decretul 330 din 18 Febr. 1878. Prin decretul 1325 din 18 Aprilie 1880 a mai fost modificat art. 4 din legea Ordinului.

Prin Decretul 1108 din 10 Maiu 1887, s'a mai adus o modificare acestui ordin.

La creierarea sa ordinul Steaua României n'a avut decât trei grade, Cavaler, Ofițer, Comandor.

În comunicarea Doctorului Istrati se arată, că până la 1914, Casa franceză care a confecționat aceste decorațiuni, păstra stanțele la toate aceste trei grade, ea mai avea în depozit un număr însemnat din acest ordin.

Decorația a fost distribuită în număr foarte restrâns.

Lăzile care au sosit cu comanda la Palat s'au găsit aproape complete, după data de 11 Februarie 1866.

După urcarea pe tron a domnitorului Carol, o nouă comandă a fost dată, la aceeași casă, cât și pentru a se completa încă două grade, Mare Ofițer și Mare Cruce. Cu această ocazie s'a adus o modificare a medalionului din mijloc, la cele două fețe. În luna Septemvrie-Octomvrie un număr de decorații au fost distribuite de M. Sa Domnitorul.

Steaua României creiată de Domnitorul Cuza nu se deosebește de aceea din timpul Domnitorului Carol. decât numai la medalionul din mijlocul crucei.

Medalionul are pe una din fețe, între cununi de argint, inscripția 5/24 data sfântă a Unirei Principatelor Române, în 1859; de jur împrejur este scris: *genere et corde fratres*, frați prin sânge și simțirii. Pe verso monograma lui Alexandru Ioan I.

Era firesc ca după suirea pe tron a Domnitorului Carol, decorația să fie modificată, schimbându-se monograma și alte câteva detalii.

Pe lângă monogramul Domnitorului Carol, în locul datei s'a pus vulturul cu cruce în cioc, înconjurat de inscripția: *In fide salus*, deviză care ar caracteriza spiritul ostășesc al țării noastre.

În anul 1932, prin legea de reorganizarea a ordinelor naționale, al cărui regulament din 9 Maiu 1932, publicat în Monitorul Oficial din 12 Iulie, ordinul Stelei se modifică iarăși. Medalionul de pe cruce are pe verso cifra Regelui Carol I, pe revers „1877”, între ra-

murile crucii se găsește așezat vulturul României. Inscricția a rămas aceeași.

În ultimele zile, mi s'a comunicat de către Domnul Dr. Seve-reanu, că la Muzeul Municipal București se găsește o medalie intitulată Destoinicie și Osârdie, creiată de Domnitorul Stirbei în 1851.

Asupra acestei medalii din cercetările făcute, n'am putut căpăta nici o lămurire până în prezent.

În opera Domnului Profesor Iorga, Viața și Domnia lui Barbu Stirbei nu se spune nimic asupra acestei medalii.

În concluzie observăm:

a) Până la Domnitorul Cuza, nu se găsește nici un document istoric care să facă dovadă că ar fi existat vre-o decorație.

b) Sub Domnitorul Cuza se creiază primele decorațiuni românești și anume: Trei medalii.

a) Medalia comemorativă a luptătorilor dela 1848.

b) Virtutea militară.

c) Medalia Devotament și Curagiu.

Ordinul „Steaua României“ cu trei grade, primul ordin național.

După abdicarea Domnitorului Cuza și până la proclamarea independenței, Domnitorul Carol a creiat:

La 1872: Medalia Virtutea Militară a) de aur pentru ofițeri, b) de argint pentru grade inferioare.

La 1876: Medalia Bene Merenti: Cl. 1 aur, Cl. 2 argint.

După proclamarea independenței 10 Mai 1877 s'au creiat și modificat treptat, treptat după nevoi și după împlinirea unor fapte însemnate toate decorațiunile: ordine, cruci și medalii care le avem astăzi.

Muzeul Militar Național, cu ocazia unei expozițiuni a expus o serie completă a tuturor acestor decorațiuni și medalii.

Sub domnia Principelui Carol I și a Regelui Carol I s'au mai creiat următoarele medalii și decorații:

Prin Înaltul Decret 1057 din 1872 se creiază Semnul onorific de argint pentru 18 ani de serviciu, de aur pentru 25 ani, împliniți în armată.

Prin Înaltul decret 2698 din 25 Noembrie 1880 se stabilește descrierea medaliei Virtutea Militară de Rezel, creiată în 1872.

Prin Înaltul decret 314 din 1876 se institue o medalie cu deviza *Bene Merenti* având două clase, care se va acorda drept încurajare și

răsplătire pentru meritele dobândite în domeniul artelor, științelor, industriei, agriculturii.

Prin Înaltul decret 617/1878 se institue crucea comemorativă *Crucea Trecerei Dunărei*, pentru toți militarii și asimiliații de orice grad, cari au fost însumați, atașați sau însărcinați la serviciile militare care au operat peste Dunăre și au luat parte în campania din 1877-78, în Bulgaria.

Această medalie s'a mai conferit și ofițerilor, gradelor inferioare din corpurile armatei imperiale ruse, cari au fost sub comanda Domnitorului Carol în operațiunile din jurul Plevnei.

Prin Înaltul Decret 2270 din 1878 se institue crucea Comemorativă *Crucea Elisabeta*, conferită tuturor doamnelor cari prin căutarea răniților sau a bolnavilor au dat concursul lor în timpul Campaniei 1877-78.

Prin Înaltul Decret 2141 din 1878, se autoriză toți ofițerii și gradele inferioare ai Armatei Române de operațiune din jurul Plevnei, de a o purta *Medalia Comemorativă rusă*. Medalia a fost conferită de M. S. Împăratul tuturor Rușilor.

Prin Înaltul Decret 1422 din 1878 se institue Medalia Comemorativă cu numele *Medalia Apărătorilor Independenței*, care s'a conferit tuturor militarilor și asimiliaților de orice grad, cari au luat parte în campania din 1877-78.

Prin Înaltul Decret 2903 din 1898 și 2879 din 1900 se institue o medalie cu deviza *Răsplata muncii pentru învățământul primar* cu două clase, care se acordă ca încurajare și răsplată pentru serviciile aduse învățământului primar și educațiunii populare.

Cu al doilea decret se modifică art. 1, adăugându-se și învățământul secundar.

Din regulamentul legii acestei medalii, art. 1 și 11, reeșia că dânsa nu se acordă pentru învățământul primar sau secundar în armată.

Faptul constatat în urmă că armata contribuie foarte mult la educația și cultura poporului, se prevede ca cei în drept să judece dacă n'ar fi potrivit ca și munca ofițerilor să fie recompensată; și astfel acelora, cari au dat la iveală scrieri folositoare culturii și educațiunii poporului, li s'a acordat de asemenea această medalie.

Prin I. D. 5283/1904, se institue *Medalia pentru bărbăție și credință* pentru acei cari în îndeplinirea funcțiunii lor vor fi dat dovezi de bărbăție și credință. Medalia are trei clase, aur, argint, bronz.

Mai târziu, prin legea pentru înființarea ordinului *Mihai Viteazul* s'a stabilit ca medalia Bărbăție și Credință să se acorde gradelor inferioare din armată, pentru fapte meritorii în timp de războiu.

Prin legea sancționată cu I. D. 1244 din 9 Maiu 1881 se instituie o decorație națională *Coroana României*, pentru a recompensa serviciile aduse Statului. Ordinul are caracter civil și militar. Ordinul cuprinde 5 grade: Cavaleri, Ofițeri, Comandori, Mari Ofițeri și Mari Cruci. De regulă ordinul nu se conferă străinilor, oricare ar fi naționalitatea lor, decât după prealabilul aviz al guvernelor respective, afară numai dacă Regele conferă ordinul proprio-moto. Decretele nu se publică.

Prin legea pentru înființarea Ordinului Militar de război *Mihai Viteazul* s'a prevăzut la art. 4, că pentru fapte meritorii în timpul războiului, să se confere ordinul *Coroana României* cu spade încrucișate prin ramurile crucei Prin susnumita lege se modifică și forma ordinului *Coroana României*.

Prn I. D. 984 din 2 Martie 1906 se promulgă legea pentru instituirea ordinului *Steaua României*, de fapt instituit la 10 Mai 1877. Mare Maestru de Ceremonie al ordinului este M. S. Regele iar Ministrul afacerilor străine, Cancelarul său, el singur are calitatea de a rezolva toate chestiunile atingătoare de ordin.

Ordinul cuprinde 5 clase ca și *Coroana României*, numărul lor însă este fixat, depășirea peste numărul stabilit de ficcare grad constituie o violare de lege. Brevetele ordinului în gradele de Mare Ofițer și Mare Cruce sunt investite cu iscălitura M. S. Regelui.

Militarii grade inferioare Cavaleri ai Ordinului cu insemnele de războiu, vor primi o pensiuine, care nu este reversibilă urmașilor. Militarul grad inferior care a dobândit gradul de Cavaler al ordinului în campanie, este înaintat la grad ofițersc, păstrează pensiuinea.

Prin legea ordinului militar *Mihai Viteazul*, Ordinul *Steaua României* cu spade se conferă ofițerilor combatanți și asimilați, pentru fapte meritorii în timp de războiu.

Prin I. D. No. 3507 din 11 Octomvrie 1906 se instituie o cruce și o medalie *Serviciul Credincios* care se vor acorda drept răsplătire a serviciilor civile și militare aduse Statului în toate ramurile activității publice.

Este riguros interzis persoanelor decorate cu Crucea sau Medalia *Serviciului Credincios*, neavând denumirea expresă de ordin, de a

purta panglică în formă de fundă sau rozetă la butonieră, fără cruce sau medalie.

Pe ziua de 10 Maiu 1906, cu I. D. 5382/1905, cu ocazia aniversării a 40-a a Domniei M. S. Regelui Carol I, se institue medalia comemorativă *Medalia Jubiliară Carol I*.

În rânduiala de precădere, a decorațiunilor pe piept, Medalia Jubiliară Carol I, ia rândul imediat după ordinele românești.

S'a acordat această medalie tuturor funcționarilor și militarilor, începând cu miniștrii și terminând cu pensionarii, în total 11 categorii.

Prin I. D. 1825 bis din 13 Mai s'a autorizat ca să se poarte această medalie și de către M. S. Regina Elisabeta și toate doamnele decorate cu Crucea Elisabeta.

Prin legea sancționată cu I. D. 1776 din 9 Maiu 1906, pentru a perpetua amintirea anului al 40-lea al Domniei M. S. Regelui Carol I, se institue ordinul Carol, pe ziua de 10 Mai 1906.

Ordinul cuprinde 4 grade, Comandori, Mari Ofițeri, Mari Cruci, Colanc. Cine primește Colanul are drept și la Marea Cruce a ordinului. Numărul membrilor este fixat: 40 Comandori, 25 Mari Ofițeri, 10 Mari Cruci, 5 Colane. Depășirea constituie o violare a legii.

Principele Moștenitor și Principii familiei regale, la ctatea de 18 ani, poartă de drept Colanul.

Colanul se mai conferă Suveranilor, Principilor de sânge străin, bărbaților de Stat străini cari au avut ocazie a aduce un serviciu Statului Român, sau acelor străini cari s'ar fi ilustrat în mod excepțional într'o ramură oarecare a activității umane.

La naționali, Colanul se conferă bărbaților de Stat cari au avut conducerea afacerilor Statului, Președinții de Consiliu cel puțin timp de un an. El se mai conferă militarilor ajunși la cea mai înaltă treaptă ierarhică în armată, care au comandat ca șefi supremi o armată în campanie.

La creierea ordinului M. S. Regele putea să confere prin excepțiune și pentru o singură dată, oricare din grade în raport cu gradul ce titularul posedă în celelalte ordine române.

Faptele meritorii și faptele strălucite pot dispensa de condițiunile cerute pentru admiterea și înaintare în ordin.

Prin îngrijirea M. Afacerilor străine, în fiecare an se va publica un anuar al membrilor ordinului.

Prin I. D. No. 2804 din 1906 se institue medalia *Răsplata Muncei pentru Biserică* cu trei clase, care se acordă drept încurajare și răs-

plătire pentru activitatea pastorală și serviciile aduse în diferite moduri pentru buna stare morală și religioasă a poporului.

Medalia se acordă pământenilor, clerici și mireni.

Cu instituirea acestei medalii, Medalia răsplata muncii veche rămâne numai pentru serviciile aduse Instrucțiune și Educațiunii fizice, Științelor și Artelor.

Prin I. D. N 0.4794 din 22 Noemvrie 1912 se institue *Meritul Comercial și Industrial* cu 3 clase, care se acordă drept incurajare și răsplătire exclusiv comercianților și industriașilor pământeni și străini, cari au contribuit, sub orice formă, la progresul comerțului și industriei țării.

În mod excepțional această medalie se poate acorda funcționarilor aparținând Ministerului de Industrie și Comerț, auxiliarilor acestui departament și consilierilor.

Prin I. D. No. 5733 din 26 Septemvrie 1913, pentru a răsplăti serviciile aduse de subofițerii reangajați, se creiază medalia *Răsplata Serviciului Militar*. Medalia se acordă în conformitate cu prescripțiunile art. 29 din legea reangajării, 1913, gradelor inferioare din armată tuturor subofițerilor reangajați cari au împlinit 15 sau 20 ani de serviciu, cu cinste și devotament.

Medalia se acordă în fiecare an în luna Aprilie.

Prin I. D. No. 624 din 7 Noemvrie 1913, se institue medalia comemorativă *Avântul Țării*, care se conferă tuturor militarilor și asimilaților de orice grad, cari au luat parte în campania anului 1913. Medalia s'a conferit și funcționarilor civili și persoanelor cari neaparținând deadreptul oștirii, au fost chemate la un serviciu efectiv și permanent pe lângă armata noastră. În această categorie au intrat senatorii și deputații, funcționarii poștei-telegraf, medicii civili cari au exercitat activitatea lor în ambulanțe și spitale, etc.

Prin I. D. No. 6471 din 1913 se institue *Meritul Sanitar* cu 3 clase, confecționată prin îngrijirea M. de Interne Ea se acordă persoanelor cari se vor fi distins prin fapte, donațiuni, scrieri, care contribuiesc la îmbunătățirea stărei sanitare a Țării, precum și funcționarilor sanitari sau altora cari se vor fi distins prin serviciul lor în interesul general sanitar.

Prin I. D. 615 din Iulie 1917 Crucea Meritul Sanitar, se institue în două feluri. de pace și de războiu.

Cea de războiu s'a acordat numai pe timpul războiului 1916-1920. Meritul Sanitar este ultima decorație creată sub domnia Marelui Rege Carol I.

Sub domnia Regelui Ferdinand I cea dintâi decorație care se înființează este Ordinul Militar Mihai Viteazul, creiat prin I. D. 2968 din 26 Septembrie 1916. Ordinul are trei clase. El se conferă pentru fapte excepționale de războiu ofițerilor cari s'au distins în fața dușmanului. Nimeni nu poate căpăta o clasă superioară dacă nu este decorat cu clasa III.

Cu creierea acestui ordin, Medalia Virtutea Militară, de războiu, va fi rezervată exclusiv gradelor inferioare și va fi conferită în amândouă gradele.

Acest ordin se conferă ca o consacrare a virtuților ostășești din care au isvorit actele de eroism săvârșite în timpul războiului pentru întregirea Neamului, în spiritul tradiției strămoșești.

Ofițerii români activi, de rezervă și în retragere, decorați cu ordinul Mihai Viteazul, vor fi împroprietăriți de Stat fără plată, cu loturi individual de câte 25 jugăre în Ardeal sau 25 hectare în restul coprinului Țării și de preferință pe frontieră.

Orice înstrăinare a acestor loturi, sub orice formă ar fi, este nulă de drept, nulitatea fiind de ordine publică. Proprietarul lotului îl poate lăsa moștenire prin testament, unuia din copii săi legitimi sau legitimați, moștenitorul fiind obligat a despăgubi pe ceilalți copii de partea ce li s'ar cuveni, dacă partea lor în moștenirea defunctului nu se poate completa din restul succesiunii.

În lipsă de copii lotul revine Statului, soția având dreptul la uzufructul pe tot timpul vieții.

Municipiile și Comunele unde domiciliază ofițerii decorați cu Mihai Viteazul, vor destina pentru ei terenul pentru a fi împroprietăriți cu loturi de casă de 500 m. p. fiecare.

Plata loturilor de casă se va face în 20 rate.

Ofițerii decorați cu ordinul Mihai Viteazul vor călătoria gratuit în clasa I-a pe C. F. R., N. F. R., S. M. R.

Același I. D. și aceeași lege creind trei decorațiuni noi, Ordinul Mihai Viteazul, Steaua și Coroana României cu spade, a produs oarecare confuziuni la propunerile de decorațiuni și astfel pentru aceleași fapte s'au conferit decorațiuni deosebite, chiar s'a întâmplat, ca pentru fapte mai de seamă s'a conferit, de multe ori, Steaua sau Coroana în loc de Mihai Viteazul.

Existând această confuziune s'a susținut la discuțiunea Legii pentru împroprietărirea Cavalerilor ord. Mihai Viteazul ca și ai Ordii

nului Steaua și Coroana României cu spada și panglica de Virtutea Militară să fie recompensați la fel și deci să fie împroprietăriți.

Prin acest ordin, gloriosul Rege Ferdinand I a creat un adevărat ordin de cavaleri, românesc. Ideea aceasta a conceput-o și Cuza Vodă, după cum afirmă Colonelul Năsturel, dar n'a avut fericirea întrupării ei, căci l'a surprins evenimentele din 10 Februarie 1866.

Prin I. D. 201/917 se înființează ordinul *Crucea Regina Maria*, care se acordă persoanelor, doamne și domni, care s'au distins în chestiuni sanitare, în timp de războiu sau în caz de epidemii în timp de pace. Ordinul are 3 clase. Ordinul se poate conferi dela început în clasa cea mai superioară. La primirea unei clase superioare, clasa inferioară se restituie. Ordinul în cl. I-a se poartă după cele de Comandor al Stelei și Coroana României, cl. II și cl. III-a după cele de Cavaler a acestor ordine.

Prin I. D. 1711 din 8 Iulie 1918 se institue medalia comemorativă *Crucea Comemorativă a războiului 1916—1918*, care se conferă tuturor militarilor și asimilaților de orice grad care au luat parte în campania dela 1916-1918.

Medalia se poartă pe o panglică la care se poate atașa transversal barete de metal negru cari vor purta inscripția a uneia sau mai multor lupte principale, la care persoana ce posedă medalia a luat parte efectiv în timpul războiului.

S'au hotărît următoarele categorii de barete: Ardeal, Cerna, Jiu, Carpați, Oituz, București, Turtucaia, Dobrogea, Mărășești, Tg. Ocna.

Prin decretul 4690 din 6 Noembrie 1919 și 3269 din 6 August 1920 se mai adaugă bareta Siberia și bareta Dunărea 1918 și 1919, iar prin I. D. din 9 Martie 1927 se mai adaugă și bareta Italia, pentru ofițerii și gradele inferioare din Legiunea română din Italia.

Prin I. D. 3390 din 20 Iulie 1921 se institue Medalia *Victoria* în scopul de a se comemora Frăția de arme stabilită între armatele aliate în războiul mondial.

Medalia se acordă numai combatanților cari au luat parte efectiv la luptele cu regimentul și brigada.

În scop de-a se accentua încă mai mult însemnătatea faptelor de arme săvârșite pe însuși câmpul de luptă, prin I. D. din 9 Aprilie 1918, se hotărăște ca decorațiunile Steaua României și Coroana României în gradul de Cavaler, Ofițer, Comandor, obținute pentru astfel de fapte, să fie purtate cu Panglica Medaliei „Virtutea Militară“.

Pentru a se arăta invalizilor de război recunoștința ce le poartă

Patria și Neamul. prin I. D. 850 din 9 Aprilie 1918 s'a hotărât înființarea unui semn distinctiv, o panglică de culoare Virtutei Militare, având la mijloc două ramuri de bronz aurit încrucișate, una de stejar, alta de lauri, iar între lauri anii de campanie. Semnul se va purta pe piept la dreapta în dreptul nasturelui al 4-lea.

Cu acest semn distinctiv se încheie seria puținelor decorațiuni și medalii create în timpul războiului și după războiu, în scurtul timp al frământatei dar fericitei domnii a Marelui și Gloriosului Rege Ferdinand I. Caracteristica acestor decorațiuni este că toate sunt decorațiuni de război.

În timpul Regenței, pentru a se perpetua amintirea Regelui Ferdinand I, întemeietorul unității naționale și pentru a distinge pe cei cari prin activitatea lor națională sau prin faptele lor militare au contribuit în mod deosebit la realizarea unirii tuturor Românilor, se institue pe ziua de 10 Mai 1929 ordinul „Ferdinand I”.

Legea acestui ordin a fost promulgată mai târziu sub domnia M. S. Regelui Carol II. Organizarea și compunerea ordinului și întreg protocolul sunt acelea prevăzute și la ordinul Carol, cu deosebire că ordinul Ferdinand va cuprinde și gradele de Cavaler și Ofițer, numărul Cavalerilor fiind de 70 și al ofițerilor de 50. Gradul de Cavaler al ordinului va fi egal cu gradul de Ofițer al Ordinului Steaua României, cel de Ofițer cu acel de Comandor. Din punct de vedere ierarhic, Ordinul Ferdinand I urmează după ordinul Carol I.

Prin legea din 5 Aprilie 1933 se modifică aliniatul 2 al art. 2 din legea acestui ordin prin care se mărește numărul membrilor Ordinului la fiecare grad.

Tot pe ziua de 10 Mai 1929 se institue și medalia *Ferdinand I* merită a distinge munca și jertfele pentru cauza națională. Medalia se va putea conferi și doamnelor.

Onorurile militare se dau deasemeni membrilor decedați ai ordinului potrivit gradului.

Cavaler onoruri ce se cuvin unui maior

Ofițer „ „ „ lt. colonel

Comandor „ „ „ colonel

Mare ofițer „ „ „ general de brigadă

Mare Cruce „ „ „ general de divizie

Colan „ „ „ general de corp de armată.

Insemnele membrilor decedați se înapoiază Cancelariei ordinului.

Medalia Ferdinand este superioară tuturor celorlalte medalii și urmează imediat după gradul de cavaler al ordinului Steaua României.

Prin I. D. 3911 din 27 Noemvrie 1930, ca distincție pentru Serviciul militar îndelungat, se creiază :

Semnul onorific de 25 ani.

Semnul onorific de 40 ani

care se acordă ofițerilor cari au servit efectiv în armata română 25 ani respectiv 40 ani, ca ofițer.

Se mai decorează și drapelul regimentelor care au vechime de 25—40 ani.

Pentru ofițeri timpul petrecut în disponibilitate pentru orice cauză nu se socotește în anii serviți.

Timpul servit în timp de pace de ofițerii aviatori ca personal navigant în aeronautica militară, se calculează ca îndoit la calcularea anilor.

Decretele 1057 din 5 Iunie 1872 și 318 din 19 Februarie 1879, rămân abrogate, ofițerii cărora li s'a acordat Semnul onorific de 25 ani își păstrează drepturile câștigate.

Prima decorația care se creiază sub domnia Regelui Carol II este *Ordinul Virtutea Aeronautică* prin Decretul regal 536 din 28 Februarie 1931. Ordinul are 4 clase, cu denumirea: Crucea de aur, Cavalier, Ofițer, Comandor, Crucea de aur și Cavalier se pot acorda de 3 ori. La a doua și a treia conferire se adaugă pe panglică o baretă de aur pentru Crucea de Aur și o baretă de argint pentru Cavalier.

Clasele Virtuteii aeronautice au precădere asupra claselor Ordinului Steaua României. Ordinul se acordă personalului navigant militar și civil pentru fapte strălucite aeronautice, atât în timp de pace cât și în timp de războiu. În timp de războiu se adaugă la insignă spade.

Prin I. D. 463 din 24 Februarie 1931 se institue *Medalia Aeronautică*, destinată a răsplăti faptele acclora din personalul navigabil care deși nu sunt sburători, au contribuit totuși la propășirea aeronauticeii, străduindu-se pentru înălțarea ei.

Medalia are 3 clase. Majestatea Sa Regele conferă medalia și *motu-propriu*. Medalia se poartă pe pieptul stâng imediat după semnul Onorific de 25 ani.

Prin I. D. No. 2680 din 19 Iunie 1931 se aprobă jurnalul Consiliului de Miniștrii No. 937 din 1931 prin care se înființează semnul onorific *Răsplata Muncei pentru 25 ani în Serviciul Statului*, care se acordă slujitorilor civili ai Statului, care au slujit 25 ani fără întrerupere sau 30 ani cu întrerupere. Brevetele acestui semn se eliberează de Președinția Consiliului de Miniștri.

Prin I. D. 2684 din 19 Iulie 1931, pentru răsplătirea acelor care s'au distins pe terenul culturii, se înființează ordinul *Meritul Cultural* compus din 4 clase: Comandar, Ofițer, Cavaler cl. I, Cavaler cl. II, Medalia cl. I, Medalia cl. II.

Cele 4 clase ale ordinului se conferă pentru opera de creație, cele 2 clase de medalii, pentru deosebită sârguință depusă în diversele ramuri culturale:

Litere și opere literare,

Știință teoretică și practică

Artă, muzică, teatru

Operă de cultură generală precum și ocrotirea culturii

Culte

Școala

Cercetășie, educație fizică, sporturi

Opere Sociale

Numărul celor decorați se limitează după clase și categorii.

Medaliile au număr nelimitat. Panglicele sunt de diferite culori, după categorii. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Persoanele decorate cu medaliile Bene Merenti cl. I și Răsplata Muncei cl. I, învățământ și biserică, pot fi decorați dela început Cavalerei cl. I.

Prin înființarea acestui ordin, medaliile Bene Merenti și Răsplata Muncei rămân desființate pentru viitor.

Prin I. D. 1913 c din 5 Iunie 1931, cu prilejul aniversării venirii M. S. Regelui Carol II, spre a răsplăti faptele de credință către Suveran, faptele de înaltă cultură, de deosebit civism, — se înființează semnul onorific „Pentru Merit“. Acest semn se acordă numai *Proprio-Motu* de către M. S. Regele. Semnul are 5 grade, Mare Cruce, Comandar, Ofițer, Cavaler, Crucea Pentru Merit.

Numărul celor distinși se limitează. Cei distinși vor primi un brevet semnat de M. S. Regele și eliberat de Curtea M. Sale.

Prin I. D. 1538 din 28 Aprilie 1933 se institue ordinul *Meritul Agricol* precum și o *Medalie a Meritului Agricol* pentru a răsplăti serviciile aduse agriculturii. Ordinul are 4 clase: Cavaler, Ofițer, Comandar, Mare Ofițer. Medalia are 2 clase: Numărul membrilor la fiecare grad este limitat. Numărul purtătorilor Medaliei este nelimitat. Străini pot fi admiși în ordin, dar nu sunt coprinși în numărul determinat.

Prin I. D. 678 din 7 Martie 1932, *Crucea și Medalia Serviciului*

Credincios organizate prin regulamentul din 8 Aprilie 1878 și modificate prin Inalte Decrete Regale din 26 Mai 1878 și din 13 Iulie 1880 se modifică astfel:

Crucea și Medalia Serviciului Credincios se compune din 3 clase fiecare: Aur, Argint, Bronz. Ierarhia este următoarea: Medalia cl. III, Crucea cl. III, Medalia cl. II, Crucea cl. II, Medalia cl. I, Crucea cl. I. Posesorii vechei medalii sau vechi cruci vor fi decorați conform cu echivalența prevăzută la art. 3 din lege. Numărul decorațiilor este limitat la fiecare clasă.

Prin I. D. 2306 din 16 August 1933 se înființează semnul onorific *Vulturul României*, pentru răsplata senatorilor și deputaților compus din 5 grade, Cavaler, Ofițer, Comandor cl. II, Comandar, cl. I, Mare Ofițer. Acest semn se poate acorda și parlamentarilor altor națiuni pentru merite parlamentare în legătură cu România.

Prin I. D. 2305 din 16 August 1933 spre a comemora aniversarea intrării primului Rege al României spre a locui Castelul Peleş, se creiază medalia „Peleş” care s'a distribuit cu prilejul serbărilor cincuanteenarului Castelului Peleş.

Cu această medalie se termină ordinele și medalile existente în prezent.

Prin legea promulgată la 28 Aprilie 1932 se reorganizează ordinele naționale, legalizându-se conferirea lor cetățenilor români peste numărul prevăzut de legile de organizare respective până la data de 15 Aprilie 1932. Tot prin această lege se stabilește și ierarhia ordinelor naționale române.

În prezent avem următoarele decorațiuni și medalii:

Mihai Viteazul — numai de războiu

Carol I

Virtutea Militară

Virtutea Aeronautică

Steaua României

Coroana României

Pentru Merit

Ordinul Ferdinand I

„ Meritul Cultural

Medalia Ferdinand I

Ordinul Meritul Agricol

Crucea Regina Maria

Medalia Meritul Cultural

Medalia Meritul Agricol
 Crucea Meritul Sanitar
 Semnul Onorific 40 ani
 Medalia Virtutea Militară de pace
 Semnul onorific 25 ani
 Răsplata muncii pentru biserică
 Răsplata muncii pentru învățământ
 Bărbăție și Credință
 Trecerea Dunării
 Medalia Independenței
 Bene Merenti
 Medalia Comemorativă Ruso-Română
 Avântul Țărei
 Crucea Comemorativă 1916—1918
 Medalia Victoria
 Medalia Jubiliară 1906
 Semnul Onorific de 25 ani pentru funcționari
 Vulturul Carpaților Peleş

Când privim în urmă prin perspectiva istorică dealungul celor 67 ani, dela 1866 până în prezent, câte fapte mari a înregistrat istoria României: Trei războaie, Independența, Regalitatea, Unirea Tuturor Românilor; când privim atâtea prefaceri în organizarea socială și politică a țării și măsurăm drumul așa de fericit pe care l'a parcurs România, era firesc lucru, ca înțelepții Regi cari au domnit și condus această Țară, care au cunoscut și a înțeles sufletul acestui popor, să întemeieze simboluri, cât mai multe, care să răsplătească pentru serviile aduse Patriei, atât vitejia ostașilor cât și a tuturor slujitorilor ei, de toate caegoriile, penru binele și strălucirea ei.

* * *

Prezenta comunicare a fost făcută în luna Noembrie 1933; cum dela acea dată până în prezent s'au mai instituit alte decorațiuni și medalii, s'au mai adus modificări ordinelor și medalilor, este nevoie a se arăta aceste instituiiri și modificări.

La 10 Noembrie 1934 se institue *Medalia Amintirei*; pentru a reaminti și răsplăti actele și serviciile săvârșite sub auspiciile Suvranului. Se administreaază de Casa M. S. Regelui. Clasa I aur, Clasa II argint, Clasa III bronz.

La 16 Decembrie 1935 se institue Ordinul, *Casei Domnitoare*, Crucea și Medalia, pentru a răsplăti serviciile aduse Casei Domnitoare, Ordinul se administrează de către Casa M. S. Regelui, are următoarele Clase, — Mare Cruce, Mare Ofițer, Comandor, Cavaler A, Cavaler B, Cavaler C. Crucea de Aur, de Argint; Medalia de Aur, de Argint.

La 8 Octombrie 1937 se institue ordinul *Straja Țării* pentru a răsplăti pe străjari distinși în activitatea străjerească, sau pentru acte de iscusință, vitejie sau jertfă.

Ordinul a fost desființat.

La 7 Octombrie 1937, se institue medalia *Pro Virtute* pentru fapte de deosebit curaj și jertfă de sine, o singură clasă. A fost administrată de către *Straja Țării*.

La 5 August 1938 se înființează *Virtutea Maritimă fără Coroană*, pentru a răsplăti fapte în legătură cu activitatea maritimă. Ordinul se administrează de către Ministerul Aerului, cuprinde două categorii: a) naviganți b) nenaviganți. Fiecare categorie are 3 clase, Clasa I aur, Clasa II-a argint, Clasa III bronz.

La 5 August 1938 se înființează *Virtutea Maritimă fără Coroană*, pentru a răsplăti fapte în legătură cu activitatea maritimă, cuprinde două categorii naviganți și nenaviganți, având fiecare categorie 3 clase, Clasa I aur, Clasa II argint, Cl. III bronz.

La 5 Mai 1939 se institue *Medalia Centenarului* pentru comemorarea a 100 de ani dela nașterea Regelui Carol I.

La 27 Octombrie se institue *Medalia Ostașilor Basarabeni și Bucovineni*.

La 8 Martie 1940 se institue *Crucea Bene Merenti* pentru a răsplăti actele de curaj și devotament acelor care, cu riscul vieții, au salvat sau au încercat să salveze viața, avutul unei persoane sau avutul obștesc. Ordinul se conferă numai în timp de pace; se administrează de Casa M. S. Regelui. Are 3 Clase, Cl. I, II, III-a.

La 8 Martie 1940 se institue Ordinul *Sfântul Gheorghe* pentru a recompensa faptele de arme. Ordinul se administrează de către Casa M. S. Regelui, are 6 clase, Cl I.—VI.

La 7 Septembrie 1940 se institue distincția *Frunza de Stejar*, care se va purta la ordinele Steaua României și Coroana României, cu spade și panglica de *Virtutea Militară*, de către ofițerii care au fost răniți de trei ori pe câmpul de luptă, în războiul de întregire a Neamului.

La gradele de Comandor vor fi aplicate pe panglică două frunze de stejar.

Subofițerilor li se dă dreptul de a purta odată cu acordarea unei decorațiuni superioare, ultimei decorațiuni primite.

Când subofițerul posedă Virtutea Militară de război clasa I-a, se va acorda două frunze de stejar la decorațiunea din urmă. Gradele inferioare se vor bucura de aceleași drepturi ca și subofițerii

La 7 Septembrie 1941 se decretează următoarea modificare asupra acordării decorațiilor și medaliilor: În timp de război ordinele și medaliile se vor acorda de către Comandanții erarhici.

General GR. CŌNSTANDACHE

COMUNICĂRILE DELA CONGRESELE II—V DE NUMISMATICĂ ȘI ARHEOLOGIE

II. Congresul din Craiova 28—30 Septembrie 1934

- I. Andrieșescu*, Probleme de arheologie olteană.
Ilie Tabrea, Invazia monetelor austriace în Țările românești și în special în Oltenia.
Emil Becker, Două tezaure monetare din Oltenia.
Corneliu Secășanu, Un depozit de pfenigi de Friesach găsit lângă Craiova.
Florica C. Moisil, Monete cari au circulat în Oltenia la începutul sec. XIX.
D. Berciu, Cronologia civilizațiilor preistorice din Oltenia.
Dr. A. Metzulescu, Monetele Dacilor olteni.
C. S. N. Ploșor, Antichități geto-huno-slave din Oltenia.
I. Nistor, Preistoria Olteniei.
Ing. C. G. Urziceanu, Monete moderne românești cu stema Olteniei.
T. Sauciuc-Săveanu, Semnificația mâinilor ridicate pe relieful greco-romane.
Ilie Constantinescu, Metode preistorice pentru colecționarea monetelor și anti-chităților.
Stelian Metzulescu, Medalia rusească pentru înfrângerea Ungurilor la 1848.
Henri Stahl, Falsificările de bancnote și alte hârtii de valoare.
Nika Petrescu, Rolul și importanța numismatice.
Al. Bărcăcilă, Noi știri arheologice din regiunea Porților de Fier.

III. Congresul din Cernăuți 29 Sept.—1 Oct. 1935

- I. Andrieșescu*, Cercetări și descoperiri arheologice în Bucovina.
Const. Moisil, Monetele Dacilor nordici.
General Radu Rosetti, Arheologia și numismatica și nevoile istoriei militare.
Ilie Minea, Stema Moldovei în epoca Fanarioților.
Al. Bărcăcilă, Descoperiri noi în Drubeta.
V. Grecu, Influențe sârbești în vechea iconografie bisericească moldoveană.
R. Gassauer, Arta ceramicii în Suceava.
Dr. A. Metzulescu, Ciucurile steagului lui Tudor Vladimirescu.
Ilie Tabrea, Monetăria din Sadagura.
E. Botezat, Simbolul din stema Moldovei.
D. Berciu, Săpături preistorice la Albele și Tangâru (jud. Vlașca).
Em. Săhleanu, Stațiunea preistorică din Ilișești (jud. Suceava).
Dinu V. Rosetti, Elemente de import din arta eneolitică a ceramicii pictate.
N. Bucevski, Noutăți medalistice.
T. Sauciuc-Săveanu, Profilul uman ca marcă în ceramica din Collatis.
Const. C. Giurescu, Mormântul germanic din Chiojdu.
P. P. Panătescu, Minele de aramă ale lui Mircea cel. Bătrân.
Florica C. Moisil, Două monete scitice inedite.
Pericle Papahagi, O bulă de argint a țarului bulgar Simeon.
N. Grămadă, Bani de necesitate în Bucovina în războiul mondial.
I. Coroi, Inscripția lui August în agora din Kyrene.
Aurelian Sacerdoțeanu, Mormântul dela Argeș și data Bisericii Domnești.
G. Cramariuc, Monetele austriace din Bucovina.
Oct. Floca, Tezaurul de monete dela Sălașul de Sus (jud. Hunedoara).
Corneliu Secășanu, Monetele lui Cuza Vodă.
Emil Becker, Heraldica monetelor moldovenești.
C. Ambrojeviici, Descoperirile paleolitice din Zamostea (jud. Storjinet).
Vlad Clain, Medalii bucovinene.

IV. Congresul din Cluj 25—27 Oct. 1936

- D. M. Teodorescu*, Invățământul arheologiei numismatice la Cluj.
G. Sion, Din trecutul numismaticeii românești.
Cornelia Costescu, Portretele și costumele împăraților pe monetele bizantine.
Al. Borza, Amintiri despre arheologul Czerni la Apulum.
Dr. Al. Metzulescu, Originea tricolorului românesc — Un album al monetelor dace.
V. Ciurea, Runicile dela Bunești.
Corneliu Secășanu, O monedă din Amorium găsită în Mangalia — Un medalion de bronz dela Sept. Sever.
Ilie Tabrea, Monedările din Transilvania.
Oct. Floca, Monetele barbare dace.
Florica C. Moisil, Un tip nou de monedă dacă.
Emil Becker, Execuția tehnică și artistică a monetelor dace.
D. Tudor, Ultimul milariu din Dacia.
V. Grecu, Urme de cultul lui Mithra în iconografia noastră bisericească.
Emil Virtoșu, Proiectele monetare ale lui Cuza Vodă.
Gh. Pinteș, „Interpretatio romana“ în provinciile dunărene.
Const. Marinescu, Săbii Brâncovenesti.
C. C. Giurescu, Despre mănăstirea Snagov.
Aurelian Sacerdoțeanu, Inscricția funerară dela Cămpulung din 1364.
M. Macrea, Personificările Daciei în arta și pe monetele romane.
C. S. N. Ploșsor, Paleoliticul inferior în Transilvania.
Al. Bărcăcilă, Termele din Drubeta. — O mănăstire pe valea Cosuștii.
Dinu V. Rosetti, Săpăturile arheologice dela Ostrovul Mare (Mehedinti).
 Unitatea culturală preistorică a României.
Paul Nicorescu, Considerații asupra numelui lui Decebal.
C. Daicovicu, Căderea fortăreței romane Porolissum.
I. Miloia, Vechea arhitectură religioasă a Banatului.
V. Vătășanu, Monumente de veche arhitectură românească.
Gh. Cantacuzino, Un monument sculptural inedit din Dobrogea.
I. Russu, Monumente sculpturale din Durostorum.
N. Macrea, Monete romane republicane incuse.

V. Congresul din Iași 14—16 Oct. 1937

- Ilie Minea*, Reprezentarea înălțării Maricii Domnului în pictura moldovenească. — Chipul lui Alexandru cel Bun.
P. Nicorescu, Monetele din Cetatea Albă. — O biserică creștină sub temelile moscheii din Cetatea Albă. — Fragmente dintr'o inscripție dela Adam Clissi.
Const. Moisil, Circulația monetară la noi în sec. XIV.
Pr. C. Mătase, Cercetări arheologice în județul Neamțu.
Corn. Secășanu, Monetele lui Sigismund Báthory cu titlul de principe al Moldovei și Valahiei.
I. Negrescu, Un sesterțiu dela A. Vitellius.
Ilie Tabrea, Influența polonă asupra primelor monete moldovenești.
Emil Condurachi, Două basoreliefuri „creștine“ din Tomis.
V. Lungu, Chipuri domnești în bisericile ieșene.
Const. Moisil, Stema Moldovei.
Dinu V. Rosetti, Podoabe și idoli de aur în encolitic.
G. D. Florescu, Un inel domnesc din sec. XVI-lea.
Maria Goleșcu, Câteva umivalnițe vechi.
D. Ciurea, Monete grecești și romane dela Adam Clissi.
Anton Velcu, Un tezaur militar găsit la Radovanu- Ilfov.
Emil Diaconescu, Catapitesme ieșene.
Toma Bulat, Puterea de cumpărare a leului între 1806—1812
Emil Becker, O medalie inedită a Doamnei Elena Cuza.
Valdemar Clain, Monete inedite din Callatis.

CUPRINSUL

Nr. 81—82 și 83— 90

	Pag.
Primul Congres de numismatică și arheologie :	
Istorie și programe	2
Deschiderea congresului	6
Excursiile și masa comună.	11
Comunicări numismatice:	
I. ANDRIEȘESCU, Numismatica și arheologia la noi.	17
JEAN BABELON, Diogène et la numismatique	23
I. D. CONDURACHE, Istoricul sistemelor monetare în țările române până la 1867	27
VASILE CANARACHE, Regii sciți și regatele lor dintre Istru și Pontul Euxin	60
R. GASSAUER, Influența polonă asupra stemei Moldovei și a altor bla- zoane pe monetele moldovenești	84
Incerări de clasare a unor monete moldovenești	89
Alți șilingi poloni și prusieni falsificați în monetăria din Suceava . .	91
MARIA GOLESCU, Tot monetele dela Histria	94
ILIE MINEA, Influența bizantină în regiunea carpato-dunăreană până la sfârșitul sec. XII-lea. în baza monetelor răspândite	97
N. MOUCHMOV, Le grand trésor numismatique de Reka Devna (Mar- cianopolis)	115
Une matrice en plomb de XVII-e siècle	119
R. NETZHAMMER, Der Sonnengott in Istros	122
PAUL NICORESCU, Monetele de aur ale orașului Tyras	127
P. P. PANAITESCU, Date noi despre falsificări de monete polone în Moldova	129
CONST. MOISIL, Monetele lui Vladislav I Basarab — Considerații isto- rice și heraldice	133

IOAN NESTOR, Mijloace de schimb în timpurile preistorice	140
DINU ROSETTI, Bănăria din Snagov	150
CORNELIU SECĂȘANU, Tezaurul dela Crovu (Dâmbovița)	153
C. G. URZICEANU, Monete moderne românești	156

Comunicații arheologice, heraldice, sigilografice și medalistice :

ILIE MINEA și L. T. BOGA, Din trecutul heraldic al boierimii moldo-venești	168
PAUL NICORESCU, O cruce reliquariu din Dobrogea	174
CONST. MOISIL, Inele sigilare boierești din colecția Prof. Mihail Seulescu	180
GENERAL GR. CONSTANDACHE, Medaliiile și decorațiunile militare românești	185
Comunicațiile dela congresele II—V de numismatică și arheologie . . .	209